

UTICAJ GLOBALNE KRIZE NA RANJIVE GRUPE

Izveštaj o realizaciji fokus grupa

Istraživanje sprovedeno u saradnji sa
Fondacijom Centar za demokratiju

Autorka istraživanja:

Sarita Bradaš

Izdavač:

Fondacija Centar za demokratiju
Kraljice Natalije 70/II, Beograd
www.centaronline.org
info@centaronline.org

Za izdavača:

Nataša Vučković

Dizajn i priprema:

Pozitiv MVP

Fotografije:

Shutterstock

Štampa:

Grafolik, Beograd

Tiraž:

200 primeraka

Beograd, 2022.

Izradu publikacije podržao Populacioni fond Ujedinjenih nacija (UNFPA) u Srbiji u okviru zajedničkog programa "Jačanje socijalne zaštite u Srbiji kroz uvođenje elemenata za reagovanje na krizu/krizne situacije", koji sprovode UNICEF, Populacioni fond Ujedinjenih nacija (UNFPA) uz učešće Agencije Ujedinjenih nacija za izbeglice (UNHCR).

Stavovi izneti u ovoj publikaciji predstavljaju isključivo stavove autora, i ne odražavaju nužno stavove UNFPA-a, Ujedinjenih nacija, niti bilo koje od pridruženih organizacija.

Sadržaj

UVOD	4
Kontekst	4
Opis istraživanja	5
REZULTATI GRUPNIH INTERVJUA	8
Samohrani roditelji	
Sociodemografske karakteristike učesnica i struktura domaćinstva	9
Finansijski resursi	9
Ljudski potencijal	10
Resursi zajednice	12
Socijalni kapital	14
Stanovanje	15
Životne strategije	15
Roditelji sa dvoje i više dece	
Sociodemografske karakteristike učesnika i strukture domaćinstva	20
Finansijski resursi	20
Ljudski potencijal	21
Resursi zajednice	22
Socijalni kapital	24
Stanovanje	25
Životne strategije	25
Starije osobe	
Sociodemografske karakteristike učesnika i struktura domaćinstva	27
Finansijski resursi	27
Ljudski potencijal	28
Resursi zajednice	29
Socijalni kapital	31
Stanovanje	32
Životne strategije	32
Korisnici novčane socijalne pomoći	
Sociodemografske karakteristike učesnika i strukture domaćinstva	34
Finansijski resursi	34
Ljudski potencijal	36
Resursi zajednice	37
Socijalni kapital	39
Stanovanje	39
Životne strategije	40
ZAKLJUČCI I PREPORUKE	42
ANEKS	44
AGENCIJA UN ZA IZBEGLICE U SRBIJI (UNHCR) – REZULTATI GRUPNIH INTERVJUA	46
Izbeglice i tražioci azila	47
Interno raseljene osobe i ljudi u riziku od apatridije	51

UVOD

U okviru projekta „Jačanje socijalne zaštite u Srbiji kroz uvođenje elemenata za reagovanje na krizu/krizne situacije“ uz podršku Populacionog fonda Ujedinjenih nacija (United Nations Population Fund – UNFPA), a u skladu sa projektnim zadatkom, sprovedena je serija fokus grupa kako bi se utvrdio uticaj globalne krize na najranjivije pripadnike društva (porodice sa decom, jednoroditeljske porodice sa decom, korisnici socijalne pomoći i stariji).

Kontekst

Siromaštvo u Srbiji je bilo značajan problem i pre izbijanja globalne krize izazvane ratom u Ukrajini. Stopa apsolutnog siromaštva u 2020. godini iznosila je 6,9%¹, što znači da blizu pola miliona stanovnika Srbije nije moglo da zadovolji osnovne životne potrebe. Apsolutnom siromaštvu najviše su bili izloženi stanovnici Južne i Istočne Srbije (11,1%), stanovnici ruralnih područja (10%), domaćinstva sa šest i više članova (10,7%), deca do 13 godina (10,6%), osobe bez završene osnovne škole (17,2%) i nezaposleni (17,3%).

Indikatori relativnog siromaštva svrstavaju Srbiju u vrh evropskih zemalja. U odnosu na tip domaćinstva stopa rizika od siromaštva najveća je među domaćinstvima sa troje i više dece (37,2%), samačkim domaćinstvima (34%) i samohranim roditeljima sa decom (31,9%). Posmatrano prema starosnim grupama, siromaštvo je najizraženije kod mladih od 15 do 19 godina (31,4%). Stopa relativnog siromaštva najveća je kod osoba bez kvalifikacija (44,3%) i nezaposlenih (46,4%). Ruralno stanovništvo (30,7%) izloženije je siromaštvu od urbanog (14,6%)². Prema proceni Programa UN za razvoj, pored životnog standarda, najveći uticaj deprivacije u pojedinim dimenzijama na opštu stopu višedimenzionalnog siromaštva u Srbiji imaju obrazovanje (42,7%) i zdravlje (20,6%)³.

U izveštajima Evropske komisije o napretku Republike Srbije u oblasti socijalne uključenosti i zaštite iz godine u godinu ponavlja se ocena da su obuhvat i adekvatnost novčanih davanja nedovoljni da pokriju osnovne potrebe. Drugim rečima, većina siromašnih ne ostvaruje pravo na socijalnu novčanu pomoć, a oni koji to pravo ostvaruju ni uz novčana davanja ne mogu da zadovolje ni osnovne potrebe. Razlog za mali obuhvat i neadekvatnost davanja je vrlo nisko postavljena linija administrativnog siromaštva u odnosu na liniju apsolutnog i relativnog siromaš-

1 Izvor podataka: <https://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/socijalno-ukljucivanje-u-rs/statistika-siromastva/apsolutno-siromastvo/>

2 Izvor podataka: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_li03/default/table?lang=en

3 UNDP, Global Multidimensional Poverty Index 2020 – Multidimensional Poverty Index: developing countries

tva. Neadekvatnost socijalnih davanja potvrđuju podaci o efektivnosti socijalnih transfera: stopa rizika od siromaštva nakon socijalnih transfera smanjuje se za svega 18,7%⁴.

Uprkos krizi izazvanoj Covidom 19, izdvajanja za socijalnu zaštitu, izražena kao procenat BDP u i 2021. godini nastavljaju da se smanjuju⁵. U odnosu na pretkriznu 2019. godinu izdvajanja za novčanu socijalnu pomoć smanjena su sa 3,1% na 2,7% BDP.

Godišnja stopa inflacije u avgustu 2022. godine je iznosila 13,2%⁶ dok su prosečne penzije⁷ u istom periodu povećane nominalno u odnosu na avgust 2021. za 5,4% što znači da je došlo do realnog pada vrednosti penzija od 7%. U nešto boljoj situaciji su zaposleni: medijalna zarada je u istom periodu nominalno veća za 16% što znači da je njen realan rast iznosio 2,5%. Međutim rast inflacije se nastavlja⁸, a time i urušavanje životnog standarda građana. Rast potrošačkih cena posebno pogađa najsiromašnija domaćinstva budući da najveće učešće u potrošnji ovih domaćinstava ima hrana, a cene hrane su u septembru 2022. bile veće za 20,4% u odnosu na isti mesec prethodne godine.

Opis istraživanja

Statistički indikatori životnog standarda/siromaštva pružaju ograničeno razumevanje ove pojave i njenih posledica. Navedeno je razlog iz kojeg smo se opredelili za korišćenje kvalitativnog pristupa. Metodološki okvir korišćen u ovom istraživanju predstavlja Pristup održivog načina života (eng. Sustainable Livelihoods Approach, u daljem tekstu SLA)⁹ koji za razliku od tradicionalnih istraživanja siromaštva, siromašne ne posmatra kao pasivne pojedince kojima treba ista vrsta pomoći, već je fokus na sticanju uvida u njihove živote, životne strategije, razumevanje načina na koji donose odluke kao i na to šta se može promeniti u životu pojedinca, a šta ne može. Umesto na brojeve, SLA je usmerena na kvalitet prikupljenih informacija. Istovremeno, SLA pomaže da se identifikuju oni problemi i prepreke koji su utemeljeni u institucijama ili politikama.

4 Izvor podataka: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/TESPM050__custom_1227212/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=091d998b-52a2-477e-adf2-264673da3de0

5 Ministarstvo finansija Tabela 3. Konsolidovani bilans države u periodu od 2005. do 2022. godine, 4. avgust 2022. godine; dostupno na <https://mfim.gov.rs/sr/dokumenti2-1/makroekonomski-i-fiskalni-podaci-1>

6 Republički zavod za statistiku - Potrošačke cene, dostupno na <https://www.stat.gov.rs/sr-Latn/oblasti/cene/potrosacke-cene>

7 Republički fond za penzijsko i invalidsko osiguranje – mesečni bilteni; dostupno na <https://www.pio.rs/sr/mesechni-bilten>

8 Stopa godišnje inflacije je u septembru 2022. godine iznosila 14%.

9 Videti više u May,C., Brown, G., Cooper, N. and Brill,L. (2009) *The Sustainable Livelihoods Handbook: An asset based approach to poverty*. Church Action on Poverty and Oxfam GB., dostupno na <https://policy-practice.oxfam.org/resources/the-sustainable-livelihoods-handbook-an-asset-based-approach-to-poverty-125989/>

SLA analizira postojeće resurse/dobra kojima ljudi raspolažu i kako ih koriste u stvaranju održivog načina života. Resursi su podeljeni prema oblastima na: finansijske, ljudske, socijalne, javne i fizičke, a zajedno daju sliku života pojedinca unutar domaćinstva i zajednice. Ključni princip SLA je da su svi resursi međusobno povezani i da ih je potrebno razmatrati zajedno kao celinu kako bi se razumele najbolje životne strategije koje treba primeniti.

U istraživanju je korišćena tehnika fokus grupa, a sa UNFPA timom su identifikovane četiri ciljne grupe: roditelji sa dvoje ili više dece, samohrani roditelji, stariji i korisnici/e novčane socijalne pomoći. Istraživanje je realizovano u periodu 27. oktobar – 10. novembar 2022. godine u šest gradova/opština: Niš, Leskovac, Požega, Užice, Zaječar i Knjaževac. Selekcija polaznika je izvršena u saradnji sa lokalnim nevladinim organizacijama, centrima za socijalni rad i lokalnim samoupravama¹⁰. (pregled učesnika dat je u tabeli 1.)

Tabela 1. Učesnici grupnih intervjuja prema mestu i vremenu održavanja te polu

CILJNA GRUPA	MESTO	DATUM	BROJ UČESNIKA		
			UKUPNO	ŽENSKO	MUŠKO
FG 1 Samohrani roditelji	Leskovac	28.10.2022.	5	5	-
	Užice	04.11.2022.	7	7	-
	Knjaževac	10.11.2022.	3	3	-
FG 2 Roditelji sa dvoje i više dece	Leskovac	28.10.2022.	5	4	1
	Požega	03.11.2022.	11	7	4
	Knjaževac	10.11.2022.	8	6	2
FG 3 Stariji	Niš	27.10.2022.	10	1	9
	Požega	03.11.2022.	17	2	15
	Zaječar	09.11.2022.	13	9	4
FG 4 Korisnici/e novčane socijalne pomoći	Niš	27.10.2022.	11	8	3
	Užice	04.11.2022.	8	4	4
	Zaječar	09.11.2022.	7	4	3
UKUPNO			105	60	45

¹⁰ U Nišu: YUROM centar, Centar za socijalni rad i Romski kulturni centar. U Leskovcu: NVO Žene za mir i NVO Tim 42. U Požegi: Društvo za sport i rekreaciju invalida i NVO Forca. U Užicu: Ženski centar Užice, Centar za socijalni rad, Uzički centar za ljudska prava i demokratiju i Gradska uprava. U Zaječaru: Društvo obolelih od cerebralne i dečije paralize, Crveni krst i Udruženje RIME. U Knjaževcu: Centar za socijalni rad, NVO Timočki klub, Udruženje multiple skleroze i Opštinska uprava.

Planirano je da broj učesnika u fokus grupi bude od 6 do 8. Kako se iz tabele vidi, u nekim mestima je došlo do odstupanja što je, u slučaju broja većeg od planiranog rezultat pozivanja većeg broja učesnika kako bi se predupredilo osipanje uz istovremeno visok odziv, a u slučaju manjeg broja od planiranog rezultat značajno manjeg odziva.

Za svaku ciljnu grupu izrađen je scenario sa pitanjima koja se odnose na sledeće oblasti: ljudski potencijal (veštine, znanja, zdravlje), socijalni kapital (formalni i neformalni odnosi sa porodicom, prijateljima i komšijama), fizički resursi (uslovi stanovanja), javna dobra (resursi zajednice, a uključuju lokalne javne usluge, objekte i sadržaje) i finansijska sredstva (prihodi od rada, ušteđevina, penzije, kredit, socijalna pomoć, dečiji dodatak, itd.).

Kako bi se prikupili podaci o sociodemografskim karakteristikama učesnika/ca sačinjen je upitnik. Upitnik je sadržavao i pitanja koja se smatraju osetljivim (prihodi domaćinstva, procena subjektivnog siromaštva, procena dostupnosti hrane, uslovi stanovanja i zadovoljenje potreba za zdravstvenom zaštitom) i za koja se pretpostavlja da učesnici nisu spremni da daju odgovore u grupi.

Rezultati grupnih intervjua

Samohrani roditelji

Roditelji sa dvoje i više dece

Stariji

Korisnici novčane socijalne pomoći

Samohrani roditelji

Sociodemografske karakteristike učesnica i struktura domaćinstva

Na tri fokus grupe (u Leskovcu, Užicu i Knjaževcu) učestvovalo je ukupno 15 učesnica, samohranih majki. Sedam učesnica je u starosnoj grupi od 29 do 39 godina, a osam u starosnoj grupi 40 do 47 godina. Većina učesnica ima srednjoškolsko obrazovanje (10), tri imaju završeno visoko obrazovanje, a dve učesnice su sa završenim osnovnim obrazovanjem. U pogledu radnog statusa sedam učesnica je u radnom odnosu (4 u privatnom, a 3 u javnom sektoru), jedna je radno angažovana na privremenim i povremenim poslovima, a sedam je nezaposleno.

U pogledu strukture domaćinstva najbrojnija su tročlana (6) u kojima živi majka sa dvoje dece, slede dvočlana (4), četvoročlana (3), a dve majke žive u domaćinstvu sa četvoro dece. Većina dece (13) je mlađe od 18 godina dok je dvoje punoletno. U urbanim sredinama živi većina učesnica (13), a na selu tri.

Finansijski resursi

Izvori prihoda domaćinstva kod učesnica koje su u radnom odnosu je zarada ili naknada po osnovu ugovora o privremenim i povremenim poslovima. Nezaposlene učesnice ostvaruju uglavnom prihode radom u neformalnoj ekonomiji, a dve dobijaju nov-

čanu socijalnu pomoć. Mesečni prihodi domaćinstva kreću se od 15.000 do 150.000 dinara pri čemu pet učesnica ima prihode do 30.000 dinara, šest između 31.000 i 50.000, tri prihoduju 60.000, a jedna 150.000 dinara. Sve učesnice imaju teškoće da prihodima sastave kraj sa krajem uz sledeće procene: veoma teško (7), teško (3) i sa manjim teškoćama (5). Sa manje hrane nego što im je potrebno raspolaže šest domaćinstava. Prioritet kod svih učesnica je zadovoljavanje potreba njihove dece, a na uštrb njihovih potreba uz osećanje gubitka dostojanstva.

Ne znam ni kako preživljavam uopšte. I naravno opet je to na sebe, da bi deca imala. Ništa ne uzmeš za sebe, najviše štediš na sebi i najviše se na hrani štedi, jedeš ako treba suv hleb. Ako deca neće - ti pojedeš, jer želiš nešto da im priuštiš. Bukvalno su nas uništili i psihički, ne osećaš se više kao ljudsko biće, ne znam kako da objasnim. (učesnica, Leskovac)

Baš štedi, ne jedeš da uživaš u tome, nego jedeš zato što ti daje snagu, znači moraš. Deci naravno da ćeš da daješ što bolje. Bitno ti je da su deca kako treba. Trudiš se da nekako sebe staviš u drugi plan. (učesnica, Knjaževac)

Iznos alimentacije i dečijeg dodatka nije dovoljan za pokrivanje troškova deteta (hrane, odeće, školovanja, lečenja). Pored toga, cenzus za ostvarivanje prava na dečiji dodatak je veoma nizak.

Ja ne znam šta je 6.000 dinara. Ja ne znam šta ja mogu da uradim sa 6.000 dinara alimentacije. (učesnica, Leskovac)

I taj dečiji dodatak od četiri hiljade, šta možeš sa tim? (učesnica, Užice)

Kada sam se razvela, došla sam i tražila sam dok se ne zaposlim od centra za socijalni rad, i dobila sam 6.000 dinara za četvoro dece. Kada sam počela da radim izgubila sam pravo na dečiji dodatak. Jer kažu da je 12.000 po članu porodice dovoljno za izdržavanje, da se ide u školu, da se kupe knjige. (učesnica, Leskovac)

Ljudski potencijal

Većina učesnica ima kvalifikacije pri čemu ih je deset steklo srednjoškolskim obrazovanjem, a tri su završile visoko obrazovanje. Među nezaposlenima su dve učesnice sa završenim osnovnim obrazovanjem i polovina onih koje imaju završenu srednju školu. Nezaposlene ističu da je nemogućnost dobijanja stalnog posla njihov najveći problem. Neke od njih su spremne da rade poslove koji zahtevaju kvalifikacije niže od onih koje poseduju. Nedostatak poslova i partijsko zapošljavanje se navode kao uzroci nezaposlenosti tako da i kvalifikacije koje poseduju ne doprinose pronalaženju posla. Neke od zaposlenih učesnica sigurnost posla stavljaju ispred finansijske sigurnosti.

Mislim da kod nas je baš to veliki problem, što mi samohrani roditelji ne možemo da dobijemo posao. Evo ja bih sada radila za 30 hiljada da dobijem rešenje da sam stalno zaposlena, biću čistačica, nikakav problem nije, ali znači da znam da mi je to stalni posao, razumete. (učesnica, Užice)

Meni treba da ja mogu da radim, to nije problem, radiću ja i u firmi, radiću i još jedan posao, meni to nije problem. Ali neka mi omoguće da imam stalno zaposlenje. (učesnica, Leskovac)

Što se tiče posla ja bih volela da dobijem posao pa da Centar (za socijalni rad, op. aut.) iskreno samo vidim na televiziji, da više ne sretnem te ljude, jer ja od njih faktički nemam ništa. Mislim ja sa 13 hiljada, moje dete ne može da živi sa 13 hiljada, njemu treba mnogo više. (učesnica, Užice)

Ja mislim da je ovaj kraj najteži i po pitanju posla i primanja i svega, neka-ko smo odsečeni od svega, a cene samo idu gore. (učesnica, Knjaževac)

Ma ja nema gde nisam CV odnela. Evo sad i kad je bio ovaj sajam zapošljavanja, ja sam predala na sve one poslove, odgovor sam dobila da nisam primljena. Predala sam za komercijalistu na terenu, zato što imam sposobnosti u prodaji i komunikaciji, vozim automobil. Ali ništa. (učesnica, Leskovac)

Ljudi bliski stranci dobijaju poslove, tako da ti šta god imaš od škole, ne možeš ništa, treba ti veza za sve. (učesnica, Knjaževac)

Ja radim za manje od minimalca, ali je to siguran posao i znam da ću svakoga meseca da primim platu. Sada jedino možete da se zaposlite u firmama Aptiv i Jura, ali može da se desi da vam posle mesec dana ne produže ugovor. Ja ne mogu sebi da priuštim da budem mesec dana bez posla i da ne primim ni jednu platu. Ja moram da držim taj posao jer ne smem da se usudim da odem negde za veću platu, a da posle dobijem otkaz. (učesnica, Leskovac)

U posebno teškom položaju su samohrane majke koje imaju decu sa invaliditetom koja zahtevaju celodnevnu negu zbog čega nisu u mogućnosti da rade iako su u teškoj finansijskoj situaciji.

Ja nemam nikako vremena koje ja mogu da odvojim za rad, da bih ja mogla da radim. Meni jeste problem što 24 časa provodim sa mojim detetom (dete sa autizmom, op. aut.). To jeste veliki problem što ja nemam vremena za sebe. Finansijski ne mogu da izdržim, imam tu alimentaciju, ali ta alimentacija je mala. (učesnica, Užice)

Većina učesnica svoje fizičko zdravlje procenjuje kao dobro, ali ističu problem nedostupnosti preventivnih zdravstvenih pregleda zbog dugog čekanja i nedostatka novca. Sa druge strane, svoje psihičko zdravlje jedan broj samohranih majki procenjuje kao urušeno, a razloge za to vide kao posledicu stanja u društvu, urušavanja dostojanstva i nemogućnosti da svojoj deci priušte ono što su one imale u detinjstvu.

Moja koleginica ima dete sa posebnim potrebama, muž joj je umro i od tada joj se život promenio, poremetio. Na te neke preglede, osnovne koje bi trebalo da radi, ne ide. Jer ne može da stigne, mora da radi. Da zakaže, da čeka nekoliko sati. A nema više ni novaca, izgubila je celo jedno primanje, da bi platila privatno sopstveni pregled, a ona treba živa deci. (učesnica, Leskovac)

Ne pamtim kada sam uradila krvnu sliku. Jer znam da treba da idem, da zakažem, pa onda da čekam. A nemaš vremena, vrati dete iz škole, trči po njega. (učesnica, Leskovac)

To je ponižavanje ljudskog roda, ti doživljavaš da se više ne osećas kao čovek. Ti se osećas kao rob koji radi, čak su i robovi imali smeštaj i hranu. A mi čak ni za to nemamo dovoljno, a tek to ponižavanje, dobro vam je, šta će vam grejanje, šta će vam hrana, šta će vam voda. (učesnica, Leskovac)

Morate da priuštite detetu, pa imate manje vremena, ja se osećam preopterećeno. Imam četvoro dece, koje sam jako želela, ali mi je potrebno da pričam sa odraslom osobom. Ima dana kada ne pričam ni sa jednom odraslom osobom. Ja volim svoju decu najviše na svetu, ali mi je teško. (učesnica, Užice)

Da nemam tu decu prekratila bih sebi život. Dostojanstvo su mi uništili. Ja nisam neko ko ne zna za bolje ili neko ko ne zna za dostojanstvo, vređaju mi inteligenciju, to me boli. Da sam glupa bilo bi mi lakše u životu. Znači to je ono što te uništava. Ti se pripremaš i psihički i fizički kada dete treba da pođe u školu - za knjige, ekskurziju, a moraš i da ih obučeš. (učesnica, Leskovac)

Resursi zajednice

Usluge zajednice koje sve učesnice koriste su usluge zdravstvenih i obrazovnih institucija. Sa jedne strane, postoji zadovoljstvo većine učesnica školskim sistemom, a sa druge nezadovoljstvo radom zdravstvenih ustanova. Većina učesnica potrebe za zdravstvenom zaštitom sebe i svoje dece procenjuje kao nezadovoljne (6) i delimično zadovoljene (5) dok četiri smatraju da su u potpunosti zadovoljene. U sve tri lokalne samouprave ključne primedbe na sistem zdravstvene zaštite odnose se na dugo čekanje na zdravstvene preglede i dijagnostičke procedure te visoke cene lekova za decu.

Zdravstvo je generalno katastrofa. Za svakog, ne samo za samohrane roditelje. Jedina razlika je što samohrani roditelji moraju da gledaju na sat, jer uvek žure. (učesnica, Leskovac)

U vreme kad smo mi bili deca lekovi za decu se nisu plaćali, sad svaki lek plaćaš. Na recept ide samo hemomicin, a sve drugo što prepisu plaćamo.

A kad odeš sa troje dece kod lekara, pa kad ti to sve prepíše, ti bukvalno bez četiri, pet hiljada ne možeš da prođeš. (učesnica, Knjaževac)

Sto puta sam postavila pitanje zašto plaćamo zdravstveno osiguranje kad ti u apoteci uzimaju 30 dinara da razblaže sirup, zašto? (učesnica, Užice)

Platiš privatno snimanje, platiš stomatologa, platiš ginekologa za sebe, jer ako bi išao državno trebalo bi ti jedno mesec dana da završiš sve. (učesnica, Leskovac)

Samohrane majke navode da im nedostaju sigurni javni prostori za boravak dece, usluge čuvanja dece i psihosocijalna podrška kako za decu, tako i za njih.

Trebaju nam parkovi i igrališta koja se održavaju. Niti čiste, niti održavaju, mi roditelji smo išli da čistimo da bi se deca igrala tu, u tom parkiću. (učesnica, Leskovac)

Ja ne mogu da nazovem recimo nekoga da mi pričuva decu na sat, dva, tri ili pet da odem da nešto odradim. Volela bih kada bi se napravio neki sistem sem vrtića, jer deca su u vrtiću do pola pet, a šta ćemo sa stvarima koje se dešavaju posle pola pet. (učesnica, Užice)

Recimo da imaš gde dete da ostaviš dok ti neke stvari završavaš. Da odeš recimo kod doktora, a da ti dete bude sigurno. (učesnica, Leskovac)

Mislim da je potrebna psihosocijalna podrška. Potreban je psiholog/psihoterapeut, a državno ne mogu da dobijem. (učesnica, Užice)

Odrasla osoba pronađe način da porazgovara sa ljudima, a dete ne, deca se zatvaraju. Onda okolina, onda ih deca oko njih osuđuju. Ti moraš nekako samopouzdanje da podigneš tom detetu da bi ono bilo psihički kako treba. Meni su one žene kada su razgovarale sa mnom iz Centra, stvarno bile super, ali su one samo prema meni bile dobre, ali ja nisam ništa videla od toga što sam pričala sa njima, jesu su me smirivale i sve to, davale savete, ali to je trenutno, dok za decu nema psiholog, nema niko. (učesnica, Knjaževac)

Ženama koje su pretrpele nasilje, u procesu razvoda i dobijanja starateljstva nedostajala je podrška za stanovanje i sigurno mesto gde bi vidale decu.

Tražila sam može li nekako opština da obezbedi neki stan, ja ću da ga plaćam, ako treba i duplo samo da imam gde, jer ovde je jako veliki problem, ne možeš stan da nađeš. Rekli su mi da nismo ugroženi. Samo mi je bilo bitno da imam sa decom gde da odem, jer mi je bilo najteže kada sam izašla, nemam stan, hotel je bio pun, nisam imala gde da odem. (učesnica, Knjaževac)

Svašta se nešto dešavalo jako ružno i nema ustanove, kada se tako nešto dešava da se porodica razdvaja, nema ustanove u kojoj bi mogao da na sigurnom vidiš tu decu i da budeš sa tom decom. I onda je bilo u jednom

trenutku da decu vidim u parku, ali nisam sigurna za svoju bezbednost, jer bilo je nasilja u porodici ispred dece. Park njemu ne predstavlja ništa, a on neće da pusti decu nigde drugo jer on misli da ću ja da ih uzmem. (učesnica, Knjaževac)

Visoke cene karata i malo polazaka osnovni su razlozi nezadovoljstva javnim prevozom.

Meni je sad starija krenula u Čajetinu gore za kuvara upisala, mesečno za prevoz treba 4.000 dinara, gde je svaki dan za užinu? (učesnica, Užice)

Ljudi koji žive u selima su u nezavidnoj situaciji. Ni jedna linija ne odgovara deci koja idu u školu. Sada poslednji autobus kreće u 18.15 iz grada. Znači on kreće iz sela do pola sedam i deca sa sela, ne samo deca samohranih roditelja, ne mogu da se bave sportom, ne mogu ništa, jer nemaju kako da se vrate kući. Jedino obezbeđen prevoz je za Juru i Aptiv. Ne treba obrazovati decu, pošto sada imamo fabrike u kojima će oni motati kablove, znate to je filozofija. (učesnica, Leskovac)

Kada je starija krenula u predškolsko imali smo problem jer nam nisu odobrili prevoz. Tri meseca sam se snalazila kako da je odvedem u predškolsko i to su baš bili troškovi, a dete je u obavezi da pohađa. Ali eto posle tri meseca smo dobili prevoz, ali nije po meni zadovoljavajući za bezbednost dece. (učesnica, Knjaževac)

Socijalni kapital

Jednoroditeljske porodice su većinom nastale nakon prekida bračne ili vanbračne zajednice, a u dva slučaja nakon smrti supružnika. U četiri slučaja do razvoda braka je došlo zbog fizičkog nasilja, a u četiri zbog psihičkog nasilja supružnika. Nakon razdvajanja neke učesnice i dalje doživljavaju psihičko nasilje od svojih partnera. Većina učesnica procenjuje nekvalitetnim odnos dece i oca nakon prekida veze, a u dva slučaja deca nemaju kontakt sa očevima.

Zovne na telefon i kaže ti si ovakva, ti si onakva, ne znam šta radiš, sigurno se prodaješ za pare.

On zna da ne može mene da pogodi sa te strane, on mene udara tamo gde me najviše boli, udara me u decu, udara me u dete kad mi kaže - uzeo sam ti S. još malo ću ti uzeti I.

Jeste da im daje (alimentaciju, op. aut.) ali one nemaju nikakvu ljubav očevu, one nemaju nikakvu ljubav.

Evo mi se upisali u srednju školu, on se nije raspitao ni šta je on upisao, niti je upoznao razrednu.

On nema kontakt sa detetom, sina ne viđa, ne zna ni kako izgleda. Dete ga poznaje, pre neki dan me zvalo na telefon kad je bio u školi i kaže da ga je video, ali mu se nije javio.

Socijalna podrška koje učesnice imaju unutar je porodice: deca, roditelji, braća ili sestre su osobe od kojih dobijaju podršku i na koje mogu da se oslone.

Kad sam odlučila da budem samohrana majka, moji roditelji su mi desna ruka za sve. Što se tiče i finansija i što se tiče čuvanja deteta bili su najveća pomoć, ja to sama ne bih mogla. (učesnica, Leskovac)

Ja više imam moralnu podršku roditelja nego što imam konkretnu podršku. Mogu da se oslonim i na starije dete koje je tu da čuva mlađe. (učesnica, Leskovac)

Najveću pomoć sam imala, jednu jedinu pomoću svojih roditelja i brata. (učesnica, Užice)

Roditelji, sestra, i da kažem moje dete je podrška psihička. (učesnica, Leskovac)

Dobri ste kada drugima pomažete, kada vama treba nema niko. U tom mom najtežem periodu života, shvatila sam da sam sama. Samo su one (ćerke, op. aut.) bile pored mene, pa su mi one i oslonac. (učesnica, Knjaževac)

Teško je kada upadneš u problem, naravno svakom je svoj problem najveći, ali kada dođe to teško vreme i problem, svi se udaljavaju, prijatelji, porodica. Ja mogu da se oslonim pre svega na majku i na decu. Da nije njih, ne bi te ništa pokretalo, guraš, radiš, da im stvoriš, koliko im treba, koliko možeš, ali bez ljubavi, bez dece, nema smisla. (učesnica, Knjaževac)

Stanovanje

Većina učesnica živi u sopstvenom stanu ili kući (7), četiri žive sa roditeljima, tri su podstanarke, a jedna živi u socijalnom stanu. Uslove stanovanja deset učesnica procenjuje kao zadovoljavajuće, a pet kao nezadovoljavajuće.

Životne strategije

Učesnice procenjuju da bi za pristojan život njihovog domaćinstva trebalo od jedan i po do tri puta više sredstava od onih kojima trenutno raspolažu. Procena potrebnih prihoda za pristojan život domaćinstva kreće se u rasponu od 50.000 do 200.000 dinara. Većina njih svoju nepovoljnu situaciju nastoji da prevlada radeći dodatne poslove (u neformalnoj ekonomiji, u poljoprivredi), a na uštrb vremena provedenog sa svojom decom ili uz pomoć roditelja.

Nekad imam honorarni posao, ali to je sve nešto jednokratno i svaka pomoć je dobrodošla, naravno trudim se sve što mogu da doprinesem, da ne budem jako puno odsutna od kuće. (učesnica, Leskovac)

Nisam u stalnom odnosu, ni zbog njih ne isplati mi se, jer ne mogu da izguram sa jednom platom, a ovako neko malo primanje i opet neka dnevnicica i onda nekako guram iz meseca u mesec, iz dana u dan. Kada ima posla lakše je, zima je malo teža jer tu staju radovi. (učesnica, Knjaževac)

Ja se posle svog posla bavim poljoprivredom, mislim iskreno to mi je spas, jer je moj posao jako naporan. Ali to mi oduzima vreme koje bih provela sa detetom. (učesnica, Užice)

Ja radim do 17 časova u fabrici, a onda idem od 18 da čistim kod žene. (učesnica, Knjaževac)

Mama moja sad koliko može finansijski pomaže, mi to zovemo "materinski dodatak", mi se šalimo da ja primam materinski, ona odvaja od svoje penzije. Nekada mi to mnogo, mnogo, mnogo znači. (učesnica, Leskovac)

Pa ne znam, dok su mi roditelji živi i dok mogu da rade dobro je. Šalju mi hranu i ogrev. Ali vreme prolazi, oni već ulaze u neke godine, neće to biti uvek i neće moći. (učesnica, Užice)

Ključne prepreke za poboljšanje životnog standarda svog domaćinstva učesnice vide u: nedostatku finansijskih sredstava (niske zarade, nizak iznos dečijeg dodatka i alimentacije), lošoj vlasti (korupcija, neefikasno pravosuđe, loša zdravstvena zaštita), diskriminaciji žena i samohranih roditelja, finansijskoj nesigurnosti, manjku vremena, nedostatku (stalnog) zaposlenja, nedostatku podrške za pokretanje sopstvenog posla, lošoj poreskoj politici.

Vidite dokle su nas doveli, a ubeđuju nas kako je prosečna plata tolika i tolika. Moja plata po koeficijentu je ispod minimalca, za vrlo odgovoran posao koji radim, sa 15 godina iskustva samo na tom poslu, meni je koeficijent država dala ispod minimalca. (učesnica, Leskovac)

Mene su zvali da radim preko agencije za čišćenje gde je plata 24 hiljade. Ja sam podstanar, 100 evra plaćam stan, sad je grejna sezona - ide još 100 evra, samo za to mi treba 200 evra. (učesnica, Užice)

Prvo bi trebalo da se promeni zakon za alimentaciju. Vidite, ja sam podnela zahtev za uvećanje naknada, to još nije došlo do suda, nije došlo do spora, pa to je hitan postupak. Alimentacija je hitan postupak. Hitan je on i stoji u ormaru. (učesnica, Leskovac)

Evo mi smo juče trebali da imamo ročište. Ja sam podnela tužbu za uvećanje alimentacije, 15. jula sam podnela to, a sudija je zakazala za 3. novembar. Ja sam juče otišla u sud, a njena sekretarica mi je rekla da

ona ne radi i da se meni odlaže suđenje za 2. februar. To je van pameti... (učesnica, Užice)

Dugovi, kada dođeš do nekog primanja, ti prvo vadiš da vratiš, pa ti opet fali i sve tako u krug. (učesnica, Knjaževac)

Mislim da kod nas je baš to veliki problem, što mi samohrani roditelji ne možemo da dobijemo posao. Evo ja bih sada radila za 30 hiljada da mi da neko rešenje da sam stalno zaposlena, biću čistačica, nikakav problem nije, ali da znam da mi je to stalni posao. (učesnica, Užice)

Meni jako smeta diskriminacija u ovom gradu, ja nemam jednaku priliku kao i mnoge žene u ovom gradu da dođem do posla. A o muškarcima da ne pričam, ovo je muška čaršija i tu se stavlja tačka, žene su na nuli. (učesnica, Leskovac)

Saseku vas u korenu ako hoćete da budete preduzetnica, da pravite svoj biznis. Bolje vam je da radite na crno, jer ako otvorim školu jezika u koju ću samu sebe da zaposlim, ja ću mnogo više novca da dam državi za kojekakve gluposti nego što ću da uzmem za taj čas koji držim. (učesnica, Užice)

Budući da se većina prepreka koje su navele učesnice odnosi na nadležnost države i njenih institucija odnosno normativnog okvira i javnih politika, predlozi za mere koje treba da unaprede životni standard jednoroditeljskih porodica idu u smeru otklanjanja postojećih nedostataka.

Prvi korak u ostvarivanju prava, a samim tim u podršci samohranim roditeljima, treba da bude precizno definisanje pojma samohranog roditelja u našem pravnom sistemu. Pojedini propisi sadrže odredbe kojima se regulišu prava ili pitanja od značaja za samohranog roditelja, ali je postojeća pravna definicija ovog pojma veoma uska. Tako prema odredbama Porodičnog zakona samohrani roditelj je roditelj koji se sam stara o detetu zbog toga što je drugi roditelj preminuo, ili je nepoznat ili je lišen roditeljskog prava sudskom odlukom. Navedena definicija je unekoliko proširena Pravilnikom o bližim uslovima i načinu ostvarivanja prava na finansijsku podršku porodici s decom tako što se samohranim roditeljem smatra i roditelj u situaciji kada je drugi roditelj postao potpuno i trajno nesposoban za privređivanje, a nije stekao pravo na penziju i kada se drugi roditelj nalazi na odsluženju vojnog roka ili na izdržavanju kazne zatvora u trajanju od najmanje šest meseci. U praksi kada jedan roditelj ne obavlja roditeljske dužnosti – ne daje alimentaciju (ili je neredovna ili je njen iznos nedovoljan za izdržavanje deteta) ili ne ostvaruje kontakt sa detetom, tada se drugi roditelj sam brine o detetu/decu i on/a je faktički samohrani roditelj. Najveći broj naših sagovornica su faktički samohrane majke ali ih sistem i institucije ne prepoznaju kao takve.

To je čista diskriminacija od početka. Oni nas uopšte ne smatraju samohranim roditeljima čim primamo alimentaciju, mi nismo samohrani

roditelji i nemamo nikakva prava. Oni računaju samohranog roditelja, ako drugi roditelj ne postoji, ako je preminuo, znači to je samohrani roditelj. (učesnica, Užice)

Kako bi se pružila adekvatna podrška neophodno je na osnovu jasnih kriterijuma utvrditi status samohranih roditelja i uspostaviti evidencije. Naše učesnice prepoznaju potrebu da se posebno podrže samohrane majke koje su udovice i koje su jedini izdržavaoci deteta kao i samohrane majke koje imaju decu sa invaliditetom.

Kad smo već etiketirane kao samohrane majke ili očevi, nebitno, onda tu treba da postoji neka baza o tim majkama i o toj deci ili očevima i o toj deci koja su sa njima, i da se recimo obezbede besplatni udžbenici, besplatne ekskurzije i izleti. (učesnica, Užice)

Ja nemam tu drugu stranu, ja moram sve sama, njima (ostalim samohranim majkama, op. aut.) može drugi roditelj bar nekada nešto da kupi, a ja moram mom detetu sve sama. (učesnica, Knjaževac)

Pre samohranih majki, ne znam kako to sada da objasnim, a da me svi shvate i da se neko ne uvredi, prvo treba staviti majke koje imaju decu sa posebnim potrebama. Znače, ja jesam samohrana majka, ali moje dete može da ostane kod kuće, pa da radim neki dodatni posao ili nešto, za razliku od samohranih majki koje imaju dete sa posebnim potrebama. Da me neko ne shvati pogrešno, ali razlika je. (učesnica, Užice)

Predlozi naših sagovornica o tome šta treba da urade institucije na nacionalnom i lokalnom nivou odnose se u najvećem delu na izmene zakonodavstva u oblasti rada, socijalne i poreske politike.

Smatram da za samohrane roditelje treba da se smanji broj radnih sati nedeljno, ista plata, ali da se radno vreme skрати. Kao i da nema treće smene za samohrane roditelje, da deca ne ostaju sama. Odeš noću da radiš, ostaviš dete samo, samo u kući, mislim da je to jezivo. (učesnica, Leskovac)

Volela bih da žene koje su samohrane majke, a koje ne mogu da nađu posao, da se nauče da budu samozaposlene, da se napravi neki sistem koji će da im pomogne, a ne da se napravi sistem ako si preduzetnica onda nemaš porodijsko, ako si preduzetnica onda ovo ne može... Posebno žene koje su samohrani roditelji treba osnažiti, da sa svojih 10 prstiju mogu nešto da naprave i mogu da zarade neki novac. (učesnica Užice)

Veće plate da budu, sada bi minimalac trebao da bude 60.000 sa ovim poskupljenjem da bi se to pratilo. Da ja imam minimalac od 60.000 mučila bih se isto kao prošle godine, ali bih mogla priuštiti minimum. Kada bi država podigla minimalac i napravila srednju klasu, e onda bi bila uspešna država. (učesnica, Leskovac)

Potrebna je finansijska podrška i da postoje pravila neka, mora nešto da se reguliše. Kada kažem finansijska, ne kažem da nam oni daju pare da mi sedimo, neka nađu posao ženama, da nam daju neke uslove, da nam obezbede da imamo normalan stalan posao. (učesnica Užice)

Da se samohranim roditeljima pruži mogućnost da zarade. Nije poenta da ti neko da, nego da ti sam zaradiš jer to se više ceni nego kad ti neko dodaje. Mislim jedino tako, bolji posao, način da možeš da zaradiš. (učesnica, Knjaževac)

Nije dečiji dodatak samo za ugrožene, već je dečiji dodatak - dečiji. To država može da reši. Prvo kada krenu da ti traže papirologije, pa katastarske parcele, pa ti traže da ti prosek ne bude veći od 10.000 dinara po članu, pa to je ispod svakog nivoa egzistencije. Pa to je sve sramno. (učesnica, Leskovac)

Da institucije učine da samohrane roditelje vide, a sve ih je više nažalost, verovatno zbog ove situacije, možda da se za samohrane roditelje izvoje neke kartice, nesto čime ne bi morali da budu oslobođeni plaćanja poreza na garderobu za decu. Mala deca mnogo brzo rastu, ti non stop kupuješ, a preskupa je dečija garderoba. Ne mogu da opišem, to je stvarno preskupo za nas. (učesnic, Leskovac)

Roditelji sa dvoje i više dece

Sociodemografske karakteristike učesnika i strukture domaćinstva

Na tri fokus grupe (u Leskovcu, Požegi i Knjaževcu) učestvovalo je ukupno 24 učesnika/ca (17 žena i 7 muškaraca). U pogledu sociodemografskih karakteristika (tabela 2. u aneksu) većinu učesnika/ca fokus grupa čine žene, najviše ih je u starosnoj grupi od 41 do 50 godina (14), sa završenim srednjim obrazovanjem (10) i zaposlenih (12).

U pogledu strukture domaćinstva (tabela 3. u aneksu) broj članova domaćinstva kreće se od tri do devet članova. Najzastupljenija su četvoročlana domaćinstva (12), slede petočlana (6) i šestočlana (3) domaćinstva. Ukupan broj dece u domaćinstvima je 24 od čega je 15 dece mlađe od 18 godina pri čemu su najbrojnije porodice sa dvoje maloletne dece (15).

Finansijski resursi

Prihodi većine domaćinstava su prihodi od rada, kod tri domaćinstva to je novčana socijalna pomoć, a kod jednog je invalidska penzija. Mesečni prihodi domaćinstva kreću se od 17.000 do 275.000 dinara pri čemu četiri domaćinstva imaju prihode do 32.000 dinara, osam između 50.000 i 80.000, deset između 90.000 i 150.000, a jedno domaćinstvo prihoduje 275.000 dinara. Većina domaćinstava ima teškoće da

prihodima sastave kraj sa krajem uz sledeće procene: teško (10), sa manjim teškoćama (9) i veoma teško (4). Većina domaćinstava raspolaže sa količinom hrane koja im je potrebna (17), dok pet domaćinstava ima hrane manje nego im treba. Procena većine učesnika/ca je da njihovo domaćinstvo lošije živi u odnosu na prethodnu godinu, a razlog za to je u prvom redu povećanje cena. U odnosu na prihode koji su im potrebni za pristojan život, značajno veći iznosi od onih koje imaju su potrebni domaćinstvima sa prihodima do 30.000 dinara od onih koji nedostaju domaćinstvima čiji su prihodi iznad 80.000 dinara.

Prošle godine smo bolje živeli, sada apsolutno vodimo računa šta će da se kupi, pratimo akcije, nikad u životu to nisam radila, bilo mi je smešno. (učesnica, Leskovac)

Spremili smo se na čisto preživljavanje. (učesnik, Knjaževac)

Sve te tekuće stvari su iz meseca u mesec sve nešto skuplje, stalno povećavaju cene goriva, struje, itd, uopšte se ne osećam prijatno u svojoj koži. Moja porodica je uvek pripadala srednjem staležu, ali onom malo pri vrhu, a sada pripadamo srednjem staležu ali na onoj donjoj lestvici, bliže siromaštvu. (učesnica, Leskovac)

Svaki dan različite cene. Ako danas kupim povrće, onda ne mogu da kupim voće. Trudim se da spremam manju količinu hrane, a da zadržim kvalitet, ali ne znam dokle će to moći tako. (učesnica, Leskovac)

Juče sam primila penziju, 17.000 i ja sam je tog momenta svu dala za račune. Šta ostaje – ništa. (učesnica, Knjaževac)

Lošije se živi, mislim da je za sve bezrazložno izgovor rat Rusije i Ukrajine, porasle su cene hrane, odeće, obuće, knjiga. Apsolutno je nemoguće normalno živeti, da ne govorimo o odlasku na more i nekim normalnim aktivnostima. (učesnica, Leskovac)

Ljudski potencijal

U pogledu kvalifikacione strukture većina učesnika/ca poseduje kvalifikacije stečene visokim (10) ili srednjim obrazovanjem (10). Nivo kvalifikacija odražava i status na tržištu rada: visokoobrazovani su najčešće formalno zaposleni, samozaposleni ili ostvaruju prihode obavljajući honorarne poslove, a njihovi finansijski resursi su veći – prihodi domaćinstva visokoobrazovanih kreću se u rasponu od 50 hiljada do 275 hiljada dinara. Kod učesnica koje su samozaposlene, preduzetništvo nije bilo izbor već nužnost budući da nisu mogle da zasnuju radni odnos zbog partokratije.

Ja nisam sigurna da moj život ne zavisi od volje nekog moćnika koji može da odluči da nisam podobna, poslušna, da nisam fina, da ne ćutim. Onda se desi da ja kao inženjer završim tako što radim privatni posao i 90% ljudi koji

rade privatni posao radi zato što mora da ga radi, a ne zato što je bogomdan preduzetnik, a sa druge strane imate ljude koji ničim zasluženno primaju 60, 70, 100 hiljada mesečno, sede u nekim kancelarijama, ništa ne rade i naravno ne slušaju ostale koji imaju prave probleme. (učesnica, Leskovac)

Osam učesnika/ca su članovi/ce lokalnih inicijativa ili nevladinih organizacija tako da pored kompetencija stečenih formalnim obrazovanjem poseduju i kompetencije koje su stekli/e neformalnim i informalnim obrazovanjem a koje koriste za sprovođenje aktivnosti unapređenja života u lokalnoj zajednici.

Iako je fizičko zdravlje većine učesnika/ca dobro, prisutan je stav da stanje u društvu stvara kod njih izaziva osećanje neizvesnosti, nemoći i straha što značajno utiče na kvalitet života njih samih i njihovih porodica.

Non stop smo u nekoj neizvesnosti. Ceo život živimo u nadi kako će nekada biti bolje. Naša nacija je duboko obolela od te neizvesnosti. (učesnik, Požega)

Ne vidim budućnost, ne vidim da ova zemlja ide u dobrom smeru, ne vidim da će ovde lepe stvari da se odigravaju. Ista ekipa koja nas je dovela do rata sa celim svetom sada opet sve isto radi, jedina smo siva tačka u srcu Evrope, podržavamo ovu silu u napadu na Ukrajinu. Strašno mi je, ja se trudim da se udaljim od toga, da trčim, da vežbam, boravim u prirodi, ja se pravim da ne živim ovde već duže vreme. Strašno je, deca su mi otišla, ne mogu da ih vidim. (učesnica, Leskovac)

Jednostavno ja sam konstantno u nekom strahu, prvenstveno za svoju decu i ja ih učim kao i većina ljudi da ovde nema perspektive. Ja sam u konstantnom strahu, panici, hoće biti struje, neće biti struje, treba lekar, ne treba lekar, treba mi ovamo treba mi tamo. (učesnica, Požega)

Resursi zajednice

U pogledu zadovoljenja potreba za zdravstvenom zaštitom sebe i svoje porodice većina učesnika/ca daje procenu da su one delimično zadovoljene (14), sedam da nisu zadovoljene, dok dvoje smatra da su njihove potrebe u potpunosti zadovoljene. Prisutno je nezadovoljstvo sistemom zdravstvene zaštite pri čemu se procenjuje da je javno zdravstvo neefikasno u čitavoj zemlji, a ne samo u lokalnoj zajednici. Nedostatak lekara, loš odnos prema pacijentima, visoka izdvajanja iz sopstvenog džepa za zdravstvenu zaštitu - najčešći su razlozi nezadovoljstva. Dve učesnice sa dijagnozom teških bolesti ukazuju na odsustvo psihoterapijskih usluga koje su im bile neophodne.

Eto koristimo zdravstvene usluge, mislim ne previše. Dobro je za izbegavanje. Nisu tolike ni gužve koliko je sve po principu neka neorganizacija, neko čekanje bezveze i bez potrebe. (učesnica, Knjaževac)

Ja sam morala minimum četiri puta nedeljno da vodim dete u Užice na previjanje nakon operacije. I sve je to kod mene bilo OK, ja imam novac da odem, imam auto, vozim i odvedem dete. Razmišljala sam kako bi se snašla majka koja nema te mogućnosti. (učesnica, Požega)

Zdravstvo je na jako lošem nivou u čitavoj državi, ostajemo bez lekara, nemaju humanosti i empatije, kao da ne rade sa ljudima nego sa životinjama ili čudovištima. Ima izuzetaka ali retki su, to se uglavnom svodi na lična poznanstva, prijatelje, rodbinu. (učesnica, Leskovac)

Preživela sam kancer. Nisam imala podršku društva i države u svemu tome, nijedan psihijatar nije razgovarao sa mnom o tome kako se osećam i kroz šta prolazim s obzirom da imam tako ozbiljnu bolest. (učesnica, Leskovac)

Čini me srećnom što sam uspela da se izborim sa tom bolešću, što nisam odustala, pokušavam da ne mislim na to, nisam imala podršku, nikakav psiholog, nikakva psihoterapija posle toga, strahove sam doživljavala godinama, nisam smela sama da ostanem u prostoriji, nisam smela da zaspim, nikoga se to nije ticalo. (učesnica, Leskovac)

U pogledu obrazovnih institucija ističu se problemi nedovoljnih kapaciteta vrtića kao i nedostatak mesta u produženom boravku za roditelje koji su zaposleni. Pored toga, roditelji ističu potrebu za uslugom čuvanja dece.

Potrebno je više dnevnih boravaka po školama, to je veliki problem za roditelje koji rade po smenama, ja nemam fiksno radno vreme pošto radim na internetu. Ja mogu da radim noću, ja mogu sebi da organizujem vreme, ali znam da sve moje drugarice koje imaju decu imaju jako veliki problem oko organizacije kako da ih uzmu. Ko nema baku i deku imaju veliki problem, ja ne znam šta bih bez mojih na svu sreću oni upadaju non stop. (učesnica, Leskovac)

Učesnice ukazuju i na odsustvo usluga u zajednici namenjenih deci sa invaliditetom te starijima i na diskriminaciju starijih osoba. Niske penzije koje ne mogu da pokriju troškove smeštaja u dom su razlozi da roditelji ostaju sa njima čak i kada postoje zdravstveni problemi zbog kojih je smeštaj potreban.

Jako me nervira taj generacijski gap i to što se dešava u celom društvu, i institucije se isto tako ponašaju, kao da vrše trijažu, ako je neko star i bolestan, on nije više bitan, ne mora se niko više brinuti o njemu, ne mora da jede ni da ima struju, ništa ne mora, pošto je star on treba da umre. To je čini mi se naročito došlo do izražaja u vreme korone, mislim da je korona i pandemija izazvala najgore u ljudima, što se nakon korone nije povuklo. (učesnica, Leskovac)

Centar za socijalni rad ne pruža ni jednu od usluga, čak ni jednu, nema gerontodomačice, nema personalna asistencija, nema lična pratnja, nema ništa. (učesnica, Požega)

Imam staru majku od 80 i nešto godina, koja ima penziju 19.000, ima sedam bolesti i jedva se kreće. Njoj treba negovateljica, a ja zbog svog zdravlja, ne mogu da joj budem negovateljica. Sve moguće institucije sam obišla, nikog ne interesuje neko ko je pred kraj života. Starački dom košta kao tri njene penzije, ja nisam u prilici da doplatim da bih mogla da je smestim u starački dom. (učesnica, Leskovac)

Budući da je nekolicina učesnica aktivna u udruženjima koje se bave ranjivim grupama (žene žrtve nasilja i pripadnici romske nacionalne manjine) one ukazuju na institucionalne prepreke sa kojima se suočavaju njihove korisnice kao i na neu mreženost institucija.

Kada ode Rom/kinja da traži bilo koji papir oni ne mogu da ga da dobiju na lep način, diskriminacija je velika. Kada vide da nisu dobro obučeni i da su crne puti, nailaze na prepreke. (učesnica, Leskovac)

Ja apsolutno nisam zadovoljna ni sa jednom institucijom, naročito zato što radim sa specifičnom grupom, to su žene žrtve nasilja. One doživljavaju i, da tako kažem, insitucionalno nasilje, naročito od Centra za socijalni rad. Nemam saradnju ni sa jednom institucijom, kao sa institucijom, imam saradnju sa pojedincima iz institucija, što meni stvara veliki problem, jer ja ne želim da ova država tako funkcionise. Želim da oni to profesionalno odrade, a ne zato što nekog znam, zato što neko hoće meni da učini. Nema nikakvog profesionalizma, tako je i u policiji, centru za socijalni rad, opštini, bolnici. (učesnica, Leskovac)

Službe nisu povezane. Nacionalna služba za zapošljavanje nije povezana sa Centrom za socijalni rad, oni uopšte ne dele resurse međusobno, ne dele informacije međusobno, osim verovatno po zahtevu. Nemaju informacije ni kog su obrazovanja (korisnici, op.aut.), ni koje veštine imaju, ni da li mogu da ih zaposle, ništa, znači ništa. Oni međusobno ne saradujuju. (učesnica, Leskovac)

Socijalni kapital

Podršku i oslonac u životu učesnici/e imaju od članova svoje porodice (supružnika i dece) i svojih roditelja kao i prijatelja. Roditelji su tu i da pruže finansijsku pomoć, a kod najvećeg broja učesnika, vode brigu o unucima kada su roditelji na poslu. Naši sagovornici/e ukazuju na slabu društvenu koheziju, odsustvo solidarnosti kao posledice individualizacije i urušenog sistema vrednosti.

Meni je najstrašnije potpuno indiferentno ponašanje 90% stanovništva ove države, kao da se to ne dešava njima, kao da ne žive tako loše. Ovde više ne žive ljudi, građani, ovde žive beslovesni, to je strašno. Novac se zaradi i potroši, ali kad izgubiš ljudskost, kada izgubiš osnove civilizacije, onda više nema ništa. (učesnica, Leskovac)

Mi i ne vidimo kako ljudi žive i kakvih slučajeva ima, mi ne vidimo koliko ljudi ima ozbiljne egzistencijalne probleme, da misle šta će jesti, jer svi živimo u nekom svom svetu. Mi sada svi klimamo glavom i saosećamo i odemo, a ti i ta osoba i dalje ostaje sama i to je problem ovog naroda, što se svako bori ponaosob za svoja prava, nema solidarnosti. (učesnik, Požega)

Treba pružiti pomoć roditeljima u odgajanju dece, na nivou čitave države, da usmeravamo decu ka zdravim vrednostima, podučavati ih filozofiji, etici, moralnosti, izbaciti im iz života zadruga, farme i ostale gluposti. (učesnica, Leskovac)

Stanovanje

Svi učesnici žive sa porodicom u sopstvenom stanu ili kući. Uslove stanovanja većina sagovornika/ca procenjuje kao zadovoljavajuće (16), a pet kao nezadovoljavajuće.

Životne strategije

Kao faktore koji im pomažu da svoj život i život svoje porodice da učine boljim sagovornici/e navode sopstvene snage, porodicu, prijatelje, obrazovanje, novac i dobre uslove rada. Sa druge strane, kao prepreke u postizanju kvalitetnog života navedeni su nedostatak novca, birokratija, loši zakoni, nesprovođenje i kršenje zakona, odsustvo vladavine prava, loše institucije, nestručan kadar, narušeni međuljudski odnosi/otuđenost. Naši sagovornici/e smatraju da odgovornost za stanje u društvu i posledice na kvalitet života ne samo njihov već i većine stanovništva ima država i njene institucije kako na nacionalnom tako i na lokalnom nivou.

Strančarenje je problem Srbije, upropastilo je zemlju, dobrim stručnjacima se „skidaju glave“ kad se promeni vlast i dovode se ljudi koji imaju neke stranačke zasluge. To je opšti javašluk i bezakonje. (učesnica, Leskovac)

Nestručnost, nekompetentnost, nezainteresovanost – sve je spojeno u jedno. (učesnik Požega)

Nismo uređeno društvo, nemamo sistemski rešenja, mi uporno pravimo iste greške. Kada se problemu ne priđe sistemski, nego se rade ad hoc rešenja, onda nam se ovo dešava, mislim da je to slučaj sa našim društvom i državom. (učesnik, Leskovac)

Ovde niko ne radi svoj posao i to je problem. Ne bismo mi imali problem u opštini da završite dva tri papira kada bi opštinski službenik znao šta treba da uradi, ali zaposleno je mnogo opštinskih službenika koji nemaju pojma zašto su tu. (učesnik, Leskovac)

U proceni životnog standarda u odnosu na raniji period najveći broj učesnika navodi da je došlo do nazadovanja. Dok se manji broj učesnika/ca suočava sa teškoćama u zadovoljavanju osnovnih životnih potreba (hrana, stanovanje, lečenje), većina ukazuje na stalnu izloženost stresu, besperspektivnost, odsustvo nade u bolju budućnost sebe i svoje dece zbog čega ih podržavaju u nameri da napuste Srbiju.

Deca rastu, potrebe su veće. Ako me pitate mislim da sam bolje živeo pre 10 godina, možda ne po standardu, ali sam mnogo lagodnije živeo, a sad je nešto non stop napeto. (učesnik, Požega)

Brinem za bezbednost moje porodice. Mi ćemo za hranu uvek da imamo ali da li život treba da nam se svede na hranu?! Želim da putujem, da upoznajem druge nacije, kulture, meni je to sreća. Ja to sebi više ne mogu da priuštim, nekada sam mogla, sada ne. (učesnica, Leskovac)

Ja sam u konstantnom strahu šta će da bude. Znae ja ne mogu više da protestujem da se borim za ovo, za ono, za sebe, za druge ljude, za moju decu, za tuđu decu, ja se bre borim od svoje 18 godine, a sada imam 50 godina. (učesnica, Požega)

Nadamo se „neće sve ovo večno trajati“, ali znate ja od 1989. godine govorim neće ovo večno trajati. Život sam potrošila na ulici i protestima tražeći pravdu, poštovanje zakona, samo sam tražila ono što mi kao građanki pripada, poštovanje izbora na zdravu hranu, zdravu vodu, da mogu da se lečim, da mi to bude dostupno, a to nemam. (učesnica, Leskovac)

Trideset godina se nadamo da će biti nešto bolje, ranije smo se i borili za to nešto, mislim ja lično sam se borila za to nešto više, ali kada vidite da godinama nema promene mislim da smo i mi sami krivi. (učesnica, Požega)

Imala sam sreću - ćerka mi otišla u inostranstvo, nisam je videla 5,5 godina, unuku nisam videla 3,5 godine, ali volela bih oba sina da mi odu, jer mislim da se ovde neće ništa promeniti. (učesnica, Požega)

Strašno je, deca su mi otišla, ne mogu da ih vidim. Ko će o meni da brine kada ostarim? (učesnica, Leskovac)

Živim isto kao i prošle godine, osim što suprug radi dva posla, eto koliko živimo bolje. Kao i većina prisutnih, ja mislim da je ova država totalno propala. Ćerke već uveliko spremam da idu iz ove zemlje, definitivno ne želim da ostanu ovde, nikako. (učesnica, Požega)

Sociodemografske karakteristike učesnika i struktura domaćinstva

Na tri fokus grupe (u Nišu, Požegi i Zaječaru) učestvovalo je ukupno 39 učesnika/ca (27 muškaraca i 12 žena). U pogledu sociodemografskih karakteristika (tabela 4 u aneksu) većinu učesnika/ca fokus grupa čine muškarci, najviše ih je u starosnoj grupi od 65 do 70 godina (19), sa završenim srednjim obrazovanjem (22) koji žive u gradu (28). Najveći broj učesnika živi u samačkom domaćinstvu (19), a deset u dvočlanom sa supružnikom. Pet učesnika živi u višegeneracijskim porodicama (sa decom i unucima).

Finansijski resursi

Izvori prihoda većine učesnika su penzije, dva učesnika nemaju nikakve prihode (podneli su zahtev za dobijanje novčane socijalne pomoći), a jedan je korisnik NSP. Nekolicina učesnika ostvaruju dodatne prihode radom u neformalnoj ekonomiji ili bavljenjem poljoprivredom.

Mesečni prihodi domaćinstva kreću se od osam do dvesta hiljada dinara pri čemu četvrtina domaćinstava ima mesečne prihode do 20.000 dinara, četvrtina između 20.000 i 34.000 dinara, a četvrtina između 34.000 i 55.000 dinara. Sa prihodima sa kojima raspolažu većina domaćinstava ima teškoće da sastavi kraj sa krajem (veoma teško – 10, teško – 10, sa manjim teškoćama – 14). Dve petine učesnika procenjuje da njihovo domaćinstvo ima manje hrane nego što im je potrebno. U po-

sebno teškoj situaciji su učesnici koji su u procesu tranzicije izgubili posao, nemaju mogućnosti da ostvare pravo na penziju, ali ni na socijalnu pomoć.

Imao sam socijalnu pomoć dok žena nije umrla, kada je umrla, dali su mi još tri meseca. Kažu tek januara da predam, pa tek tamo marta da počnem da primam. I kako ću ja zimu da prezimim? Nisam samo ja, ima nas puno. (učesnik, Niš)

Moj suprug je radio 21 godinu, preminuo je sa 58 godina, a ja primam porodičnu penziju od 10.800. Država je dozvolila i ide se na to da u državi nema penzionera. (učesnica, Niš)

Ne može sve da se postigne. Sto evra samo mesečno dam na račune. (učesnik, Požega)

Živim od socijalnog, od tih 8.000 dinara, pre toga sam radio u elektronsku četrnaest godina, ugasila se elektronska, onda smo prešli na socijalno. Drva nemam, šporet nemam. Imam manje od 15 godina staža, ne mogu da ostvarim penziju, niti ništa. Ja ne znam kako ćemo mi da živimo. Standard života je nula. (učesnik, Niš)

Imam sada 33.000 penziju, a otišao sam 2005. godine sa 24.000. Kaže povećanje, kakvo je to povećanje od 2005. do 2022. sa 24.000 na 33.000 penzije. Radim dokle mogu da radim, nije ni bitno. E kada kljoknem onda videću šta. Ja drukčije ne mogu da živim. Uspem da prodam koji kubik drva i to krijući i tako nakrpićim za troškove što ne može penzija da podmiri. (učesnik, Požega)

Sada je najgore jer zima ide, kuća u raspadu, nema da dođu da ti daju neki savet, da ti pomognu. Firma se raspala, nigde nema posla, a i neće niko da nas zaposli, 65 godina imam. Fabrike zatvorene, isterali nas. Nemamo pravo na penziju, od čega, kako da živimo? Odem u centar za socijalno, nemaš pravo, odeš za penziju, nemaš pravo. Čekaj bre, znači ostavili ste nas na ulicu, fabriku zatvorili, zašto ste je prodali, ja nemam od čega da živim. (Niš)

Penzija mi je 25.000 dinara, tražila sam jednokratnu pomoć od Centra za socijalni rad, nisu mi ni odgovorili ni dali, nisu me ni pozvali, tamo je rasulo i haos. Muž mi ne radi, treba da platimo sve dažbine, lekove. (učesnica, Zaječar)

Šta je moja penzija od 20.000 dinara, živim u stanu, ne plaćam grejanje, pa sam i utužen. Utužili me, pa utužite me za neku sitnu paru. (Niš)

Ljudski potencijal

U pogledu kvalifikacione strukture većina učesnika/ca poseduje kvalifikacije stečene srednjim obrazovanjem (22). Nekolicina učesnika se bavi poljoprivredom ili rade u neformalnoj ekonomiji. U Požegi i Zaječaru većina učesnika/ca je aktivna

u udruženjima i pružaju pomoć starijim osobama ili korisnicima socijalne pomoći dok trojica učesnika u Nišu pružaju pomoć pripadnicima romske zajednice. Utisak je učesnika da društvo u celini starije doživljava kao teret, a ne potencijal koji bi mogao da svojim znanjem i iskustvom pomogne.

Ali što se nas tiče penzionera, mislim da bi u društvu trebalo da se promeni neki odnos prema nama. Imam utisak da nas doživljavaju kao društveni teret, a ne kao nekog ko može biti od koristi. Ako ne možemo fizički da doprinesemo, možemo iskustvom životnim i životnim saznanjima da budemo od koristi. (učesnik, Požega)

Ako je ta penzija toliko mala onda morate da imate neku nadoknadu, prevoz, da imate povoljno zdravlje. Ali osnovno i prioritetno jeste da se čovek ne oseća poniženim i bezvrednim. Nažalost to je kod nas, nažalost nevidljivi smo i ne vidim tu neku perspektivu. (učesnik, Niš)

U pogledu fizičkog zdravlja većina učesnika/ca ima hronična oboljenja, a njih pet su osobe sa invaliditetom. Na mentalno zdravlje utiče stanje u društvu, izaziva osećanje neizvesnosti, nemoći i straha.

Penzioner u našim godinama nikada ne može da bude mlađi i zdraviji. Nikada ne može da bude mlađi i zdraviji. Samo godina po godina, stiže jedno po jedno, da se izleči ne može. (učesnik, Požega)

Ne možeš da se osloniš na taj državni zdravstveni sistem, nego moraš da plaćaš, eto ja sam u mogućnosti pa plaćam privatne usluge, ali drugi nisu. Ali ni sa drugim uslugama nije bolje. Evo primer grejanja, kada sam bio mlađi nije mi bilo hladno, mogli su cele zime da mi ne greju, sada mi je u stanu uskraćeno to makar jutarnje grejanje uz jedno obrazloženje koje primorava mene da pristanem na to da kao građanin štedim, a iza toga imate bahatost vlasti. Sve to me čini nebezbednim i zabrinutim. Evo to sada prvi put javno kažem, plašim se. To je taj strah, ta nebezbednost je prisutnost straha, a bezbednost je odsustvo straha. Ja imam brige iako sam materijalno situiran bolje od njih. Ovde može neko da donese zakon da mi se smanji penzija, itd, tako da ta opšta nesigurnost i nestabilnost državnog sistema me čini veoma zabrinutim. (učesnik, Niš)

Resursi zajednice

Imajući u vidu narušeno zdravlje većine sagovornika/ca, zdravstvena zaštita je usluga koju većina njih koristi. U sve tri lokalne samouprave prisutno je nezadovoljstvo zdravstvenom zaštitom za šta su glavni razlozi dužina čekanja na preglede i dijagnostičke procedure, skupi lekovi, nedostatak zdravstvenih radnika, loša organizacija, nepoštovanje od strane zdravstvenog osoblja i korupcija. Svoje potrebe za zdravstvenom zaštitom većina učesnika procenjuje kao delimično zado-

voljene (19), 16 učesnika smatra da su njihove potrebe nezadovoljene dok samo kod četiri učesnika su u potpunosti zadovoljene.

Nisam zadovoljna zdravstvenom zaštitom – odeš i čekaš, odlaže se zakazivanje pregleda, zato sam i prestala da idem, dve godine nisam bila u Domu zdravlja. Nema dovoljno lekara, za veći problem mora da se ide u Niš, bilo bi dobro da je bolja usluga u zdravstvu, i za banje se dosta čeka na red. (učesnica, Zaječar)

Šta da kažemo kada je neki lek skup, koji je skup taj se ne daje na recept. Koji je jeftin taj se daje. Znači mi penzioneri sa nekim penzijicama nešto možemo, ponešto i ne možemo i odričemo se svega. (učesnica, Požega)

Sve je haos, šest meseci mi treba da snimim zube, šest meseci da odem kod kardiologa. (učesnica, Niš)

Mislim da je ljudima jako teško da ostvare svoje pravo. Takođe, mislim da su jako komplikovani postupci i za druge stvari. Znamo da se više od pola lekova moraju kupiti, sve manje se dobija da se ne plati, većina se doplaćuje, tu država nešto treba da preduzme, posebno je teško osobama sa invaliditetom i sa niskim penzijama, treba obratiti pažnju i napraviti bolju selekciju kome treba pomoći. (učesnica, Zaječar)

Pa eto ja treba da idem tri puta nedeljno, da dođem u grad u dom zdravlja, u savetovalište za dijabetičare, a ja to ne mogu da uradim. Prvo nemam prevoz, moram da platim kartu svaki dan po 200 dinara. Pa za četiri nedelje koliko mi para treba. A 10.800 je penzija (učesnica, Niš)

Blago samo onom ko je zdrav i onom ko ima para da da specijalisti 12.000. Ovde imam u susedstvu specijalista dovodi lekare koji su bili u domu zdravlja. On dolazi tamo na pregled i on naplaćuje to 12.000 penzioneru koji ima 13.000, 15.000, 16.000. Šta će njemu da ostane? (učesnik, Požega)

Uprkos starenju stanovništva, usluge za starije osobe u zajednici nisu razvijene. Posebno je istaknut problem starijih koji žive u ruralnim krajevima.

Procena je bila da kod nas ima 27% starih, zvanična statistika ona pret hodna je bila 23-24%, bili smo iznad proseka Srbije i tada, bili smo uvek stara opština, a sada ne znam, po ovom popisu će sigurno biti i gore zato što mladih nema, malo dece se rađa. Bićemo potpuno stara opština i zato treba razne usluge da se razvijaju jer ćemo ostati mi stari, mladih nema, para nema. Mi moramo da izmišljamo razne usluge kako bi jedni drugima pomogli. Prošle godine bilo je 67 korisnika pomoći u kući, a 70 je na čekanju, kad će da dođu na red? (učesnica, Zaječar)

Sve je više korisnika narodne kuhinje u selima, a u nekim selima su uglavnom stariji, sami. Sela blizu grada još uvek žive, a u ovim ostalim

ostaju zaista samo stari, mladih nema. Jako je teško, nema ambulanti, nema prodavnice, nema doktora, jako teško. Crveni krst je imao problem, neke pare su delili tim samohranim staračkim domaćinstvima, pa je bio problem kako im uručiti te pare, jer oni moraju lično da dođu da potpišu i da prime, a oni nemaju kako da dođu, nemaju prevoz, invalidi su, stari. I gerontodomačice samo u gradu, bilo je dva-tri projekta, radili smo i u selima, ali to traje dva-tri meseca i više nema, čim prođe projekat. (učesnica, Zaječar)

Socijalni kapital

Podršku i oslonac u životu učesnici/e imaju od članova svoje porodice (supružnika i dece), svojih prijatelja i komšija. Većina njih su članovi udruženja penzionera, tri učesnice volontiraju u Crvenom krstu, dok su tri učesnika aktivna u organizacijama koje pomažu romskoj zajednici. Od svoje dece većina ne očekuje pomoć jer su svesni da i ona teško žive tako da ukoliko su u mogućnosti, pružaju im finansijsku pomoć, a kod najvećeg broja učesnika, vode brigu o unucima.

Mnogi su se danas penzioneri odrekli i kuća i stanova zbog svoje dece, unučadi, odrekli se i žive. Odrekli se svojih penzija. Koliko ima sada penzionera čija deca ne mogu da se snađu. Ne može svako da ode u Nemačku, Francusku, ne može. Ja znam, nekada je bilo kod starije osobe dođe sin, dođe snaja, dođe unučad, dođe ćerka, može da kupi ocu i majci. Sada ne može ocu i majci niko ništa da kupi. Ne može ko od svog rada živi, ko ima iole nešto, ne može ljudi, shvatate, ne može. (učesnik, Požega)

Zašto bi deca brinula o nama? Pa oni imaju svoju porodicu, svoju decu treba da podignu. Koliki je onda to teret, toj deci da moraju da brinu o nama, o svojoj deci i da moraju da podižu svoju decu. (učesnik, Niš)

On prodaje danas drva da bi mogao da pomogne deci. Onaj ko nema drvo da proda, on nema da pomogne. (učesnik, Požega)

Ja moram da tražim od dece, a oni imaju svoju porodicu, sin mi je oženjen, dvoje dece, oboje idu u školu, mene je sramota da kažem daj mi. (učesnica, Niš)

Ja živim dobro zahvaljujući snaji i unučadi, nisu se oženili i udali, imaju lepe plate. Pomažu, živimo tako zajedno. Da mi ne pomažu ja ne bih mogao od penzije da živim, ni od poljoprivrede. Poljoprivreda je ovde uništena. (učesnik, Požega)

Mene moja ćerka dotira, dve-tri hiljade, ja tražim, je li imaš da mi dotiraš struju. (učesnica, Zaječar)

Stanovanje

Svi učesnici žive u stanu ili kući koja je u njihovom, ili u vlasništvu njihove porodice. Uslove stanovanja većina sagovornika/ca procenjuje kao zadovoljavajuće (28), a 11 kao nezadovoljavajuće.

Životne strategije

Porodica, supružnik, prijatelji, članovi udruženja, stabilnost institucija i postojanje sistema su po oceni naših sagovornika/ka faktori koji pomažu da život bude bolji. Sa druge strane, kao prepreke u postizanju kvalitetnog života navedeni su materijalna situacija, nerazumevanje od strane institucija (banke, pošta, zdravstvo...), odsustvo sistemskih rešenja, nepoštovanje zakona, loše institucije i pogrešni ljudi na važnim mestima. Naši sagovornici/e smatraju da odgovornost za stanje u društvu ima država i njene institucije na nacionalnom i na lokalnom nivou.

To kada čujete D. i ova dva drugara, niko o njima ne brine, a mora da brine, pre svega država i društvo, njima treba dnevna briga. Oni su ljudi koji imaju preko šezdeset godina i oni su odavno u domenu starih, a ne dobijaju nikakvu pomoć. Pazite, vi primenjujete Zakon o socijalnoj zaštiti i socijalnoj pomoći na čoveku od koga tražite da u 65. godini radi. To možete da primenjujete na nekog mlađeg, pa da ga primorate da ta tri meseca radi, da se snađe, ali od njih to ne možete da tražite, tim pre što su i zdravstveno ugroženi. Pa vi vidite, čujete malopre D., umrla mu je žena, umro mu je sin, a čovek je radio 25 godina u Elektronskoj industriji i nikada ništa od države nije dobio. (učesnik, Niš)

Ne može da se gleda jedna institucija van sistema. Znae, ne možete vi jednu instituciju da organizujete, a da pored nje ne radi ni ova ni ona, onda je raspad sistema. Ja se povremeno šalim, nešto nam je organizacija manjkava, to je problem u svakoj firmi, instituciji i kad ukažete na to, ne rešava se. Neke stvari mogu da se reše bez problema, ali verovatno nemaju rukovodioci i oni koji su tamo uvid i nemaju potrebu da to rešavaju. (učesnica, Zaječar)

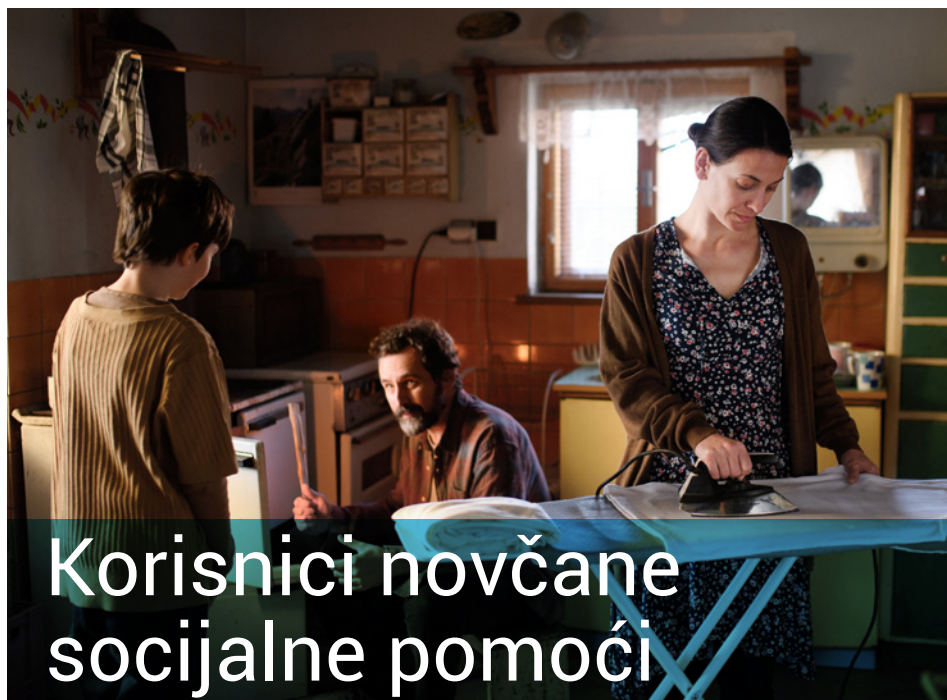
Sam zakon, sam sistem doprinosi da ljudi budu siromašni i da nema socijalne brige o njima što je pogubno za jednu zemlju. Zemlju ne čine 5.000 dinara poklona penzionerima ili omladini ili ne znam kome. To ljudi odmah upotrebe za lekove, za hranu, za unuke. To je prolazni momenat u životu. Ljudi i kad im daš neku pomoć, imaju i dalje unutrašnji nemir, socijalni nemir koji zavisi od sutra danas kako će i od čega će da živi. (učesnik, Niš)

Preživljavanje i prevladavanje su životne strategije većine učesnika/ca. Pomoć dece, pozajmnice, smanjenje potrošnje su načini da izađu na kraj sa malim penzijama i svakodnevnim poskupljenjima.

Kod nas u udruženju daje se pomoć, pozajmica, bez kamate, i ja kao penzioner imam pravo da uzmem 15.000 na šest meseci i to penzioneri pokriju troškove koji su nužni, koje moraju da pokriju. Penzioneri u svim našim udruženjima mogu da se snađu tako, uzme malo pozajmicu da kupi drva, pa doda malo od penzije. (učesnica, Zaječar)

Danas je metar drva 10.000 dinara, lekovi su poskupeli, taksi je poskupeo, pijaca. Od zimnice ove godine ništa nisam ostavila, nemam odakle, znači gore je. Prošle godine kupila sam šest metara, sada četiri, unuk će nešto da mi dovuče iz vikendice. (učesnica, Zaječar)

U prodavnici kupiš ono što ti najviše treba, danas mi ovo treba što je hitno, a ovo ću da odložim za neki dan. I sve tako se razvlači. (učesnik, Niš)

Korisnici novčane socijalne pomoći

Sociodemografske karakteristike učesnika i strukture domaćinstva

Na tri fokus grupe (u Nišu, Užicu i Zaječaru) učestvovalo je ukupno 26 učesnika/ca (10 muškaraca i 16 žena). U pogledu sociodemografskih karakteristika (tabela 5 u aneksu) većinu učesnika/ca fokus grupa korisnika/ca NSP čine žene, najviše ih je u starosnoj grupi od 50 do 59 godina (11), sa završenim osnovnim obrazovanjem (12) i nezaposlenih (19).

U pogledu strukture domaćinstva broj članova domaćinstva kreće se od jednog do 13 članova. Najzastupljenija su dvočlana domaćinstva (7), slede jednočlana (5) i četvoročlana (5) domaćinstva. U 12 domaćinstava žive deca mlađa od 18 godina. U urbanim sredinama živi 20 domaćinstava, a u ruralnim šest (tabela 6 u aneksu).

Finansijski resursi

Izvori prihoda domaćinstva su novčana socijalna pomoć, dečiji dodatak, a za ona domaćinstva koja imaju člana osobu sa invaliditetom to je naknada za pomoć i negu drugog lica. Nekolicina učesnika ostvaruju prihode radom na crno, uglavom na sezonskim poslovima.

Mesečni prihodi domaćinstva kreću se od tri do trideset hiljada dinara pri čemu najveći broj domaćinstava (16) ima mesečne prihode između 10 i 16 hiljada dinara. Svi učesnici su saglasni da sa tako niskim prihodima ne mogu da zadovolje osnovne egzistencijalne potrebe. Svi sem jednog učesnika procenjuju da njihovo domaćinstvo ima manje hrane nego što im je potrebno, a često su u situaciji da izaberu između hrane i lekova.

Sa 20 hiljada šta može čovek, da plati komunalije, za hranu šta ostane. Gde je ogrev, ko se greje na drva, gde je garderoba? Šta ako se čovek razboli, kako da plati lekove? (učesnik, Užice)

Ovo što da centar - ni da plaćesh ni da gledaš, ne znaš šta da radiš sa tim - da platiš struju, vodu, komunalije. Ne možeš ni za hranu ni za lekove i za druge stvari. (učesnik, Užice)

Pa ne može da se izađe na kraj sa tim novcem koji mi primamo. Stančić nisam mogla da plaćam, dobila sam otkaz jer od 10.000 koliko primam ne mogu da odvojim 60 ili 70 evra za sobicu. Više puta sam bila gladna, ali da li sam gladna - ne zna mi ni drugarica ni kolegica ni niko. Nit molim, nit išta. (učesnica, Užice)

Ja i žena oboje invalidi prve kategorije, ona mentalno zaostala, šizofreničarka, ja šećeraš, moždani udari, evo šlog. Živimo sa 14.000 dinara, od toga 5.500-6.000 zavisi kako koji mesec i koja je apoteka, plaćamo lekove. Šta ćemo mi sa 8.000 dinara? (učesnik, Niš)

Školujem sina koji je slabovid. Ja dođem do škole, sinu kupim da jede, 30 dinara za prazno pecivo. Dođem gladna, gladna se vratim, ali njemu kupim, a ćerka ne sme da ostane bez leka. (učesnica, Niš)

Imam ženu i ćerku šesti razred. Žena je bolesna, ja sam isto bolestan. Ne možemo da se izdržavamo sa 20.000. Sad to primam trenutno, još mesec dana imam tamo rada i nemam više do proleća. Šta ću ja do proleća? Da idem da prosim po ulici? Je li tako? Ja nemam drugog izbora. (učesnik, Užice)

Pored niskih socijalnih primanja, neki učesnici se suočavaju sa tromesečnim prekidom u primanju novčane socijalne pomoći što ih ostavlja bez ikakvih prihoda. U sličnom problemu su korisnici koje CSR upućuje na društveno koristan rad¹¹, pa im se u mesecima kada ne rade isplaćuje značajno umanjen iznos socijalne pomoći.

Za ovih devet meseci gledamo da isplatimo struju i kada dođu ta tri meseca, ono kada je najveća zima, kada nema drva, kada se mrznemo, pa kada

11 Ustavni sud je odlukom u predmetu broj IUz-332/2015 (Službeni glasnik RS br. 117/2022) poništio odredbu 3 člana 80 Zakona o socijalnoj zaštiti koja kaže da Centar za socijalni rad može zaključiti sporazum sa korisnikom materijalne podrške o aktivnom prevazilaženju njegove nepovoljne socijalne situacije, koji sadrži aktivnosti i obaveze korisnika, kao i mogućnost umanjena i prestanka prava na materijalnu podršku u slučaju neopravdanog neizvršavanja obaveza iz sporazuma.

istrošimo i tu struju, oni dođu pa iseku struju, pa sedimo gladni u mraku. Ja sam ratni veteran, izgubio sam zdravlje zbog države, a država mi ništa ne uzvrća. (učesnik, Zaječar)

Radim privatno, ne privatno, nego preko socijalnog, preko opštine, sezone radove. Kada dođe zima, padne sneg, ja ostanem bez posla. (učesnik, Užice)

Kad radim preko centra primam 20.000 dinara. To što radimo preko leta to nam je sve dok je sezona. Kada dođe zima je problem. Dok im treba radnika u redu, ali kad ne treba, mi onda preko centra dobijamo tri do četiri hiljade dinara, a sa četiri hiljade čovek ne može da preživi tri meseca. Ne mogu da platim komunalije struju, vodu, a kamoli da uzmem nešto za hranu. (učesnik, Užice)

Ljudski potencijal

Prepreka u pronalaženju posla u formalnoj ekonomiji za većinu učesnika/ca je nedostatak kvalifikacija budući da njih pet nema završenu osnovnu školu, a 12 je sa završenom osnovnom školom. Šestoro učesnika koji su ostali bez posla u periodu tranzicije zbog stečaja preduzeća ili zato što su proglašeni tehnološkim viškom, danas se suočava sa diskriminacijom zbog starosti.

Na Zavodu za zapošljavanje imaš 10.000 ljudi nezaposlenih i to omladine i što bi primio mene sa 60 i tebe sa 65 kad može da primi sa 20 i 25. Kad se pojavimo ja i ti, oni će reći niste podobni za bilo kakav posao. (učesnik, Užice)

Pitam negde da radim, odmah koliko imaš godina, 60 godina, - a, stara si. Odem tražim penziju, koliko imaš godina, 60 godina, - a, mlada si. Pa gde ću ja sad, a, socijala? (učesnica, Zaječar)

Ne, pre nas nisu gledali ovako, ali sad kada ste stari to je baš problem. (učesnica, Užice)

Većina učesnika/ca ima zdravstvene teškoće što je razlog da ne mogu da rade i zarade za život. Neki od učesnika zbog sopstvene bolesti ili brige o bolesnim članovima svoje porodice ne mogu da ostvare prihode ni radom u neformalnoj ekonomiji.

Ja sam od leta nesposoban u levu ruku, što sam bio šlogiran. Moram da jurim da bi nešto zaradio, ali ne mogu, nisam toliko sposoban da radim. Mogu da radim po hladovini negde, ako je sunce ja ne mogu da radim, odmah mi skoči pritisak. (učesnik, Užice)

Ja imam troje dece, imam sina sa posebnim potrebama. Suprug je imao dva infarkta, ja sam imala četiri operacije. Nekad smo brali višnje, maslačak, zovu, da bi školovali decu. (učesnica, Niš)

Nikad nisam išla da tražim (pomoć od drugih, op. aut.) kad sam mogla da zaradim, e sad već više ne mogu da radim i imam papire koliko sam bolesna. (učesnica, Užice)

Radila sam pre, sad ne mogu ni ovako privatno više da radim. Kada sam tražila, niko mi nije dao, kažu nemaš škole, ne možeš ni u WC da radiš. E sada sam bolesna i sada i ne mogu da radim, jer imam svakakve bolesti. (učesnica, Užice)

Dok smo bili zdraviji odemo nabereimo višnje, pa prodamo, pa zaradimo, pa preživimo. Sada nas je zdravlje izdalo i ne možemo. (učesnica, Niš)

Ne radim, radila sam nešto malo na crno, čistila sam zgrade, ali deca su mi bolesna od astme, ne zna se kada imaju napade i moram da budem sa njima. (učesnica, Zaječar)

Majka ima 93 godine, ali ja sam u obavezi 24 sata da budem pored nje, meni su rekli i psiholog i psihijatar da ako slučajno nešto bude, ja odgovaram za nju. Ja bih da mogu da obezbedim neku ženu da je gleda za 25.000 mesečno, a da ja radim nešto. Ali ne mogu jer ja i ona imamo ukupno 20.000 sa njenom socijalnom pomoći i tuđom negom. (učesnik, Užice)

Resursi zajednice

Zbog zdravstvenih teškoća najveći broj učesnika/ca koristi usluge zdravstvene zaštite. Postoji saglasnost o nezadovoljstvu zdravstvenom zaštitom za šta su ključni razlozi dužina čekanja na preglede i dijagnostičke procedure te skupi lekovi. Polovina učesnika/ca ima nezadovoljene potrebe za zdravstvenom zaštitom dok su kod polovine učesnika potrebe za zdravstvenom zaštitom delimično zadovoljene.

Ja kada bih pisala dane i kada bih pisala mesece i godine koje sam išla po lekarima, bolnicama, ja bih stekla radni staž i penziju. I ja sa decom i suprug, naš izlazak, naš provod je dom zdravlja, bolnica. (učesnica, Niš)

Zdravstvo nula. Kao navodno Korona. To je ranije drugačije bilo, sada je katastrofa. Znači neljubaznost. (učesnica, Užice)

Imamo zdravstvene knjižice, ali lekare više nemamo, svi su naši otvorili privatno, naš izabran lekar je otvorio privatnu firmu, tako da moramo da odemo da platimo da bi lečili dete. (učesnica Zaječar)

Samo ko ima pare, taj prolazi svuda. Baš je katastrofa. A o doktorima uopšte da ne pričam. Evo magnet mi je zakazan tek sledeće godine u junu mesecu. Sa 33 godine da toliko čekam, to je van svake pameti. (učesnica, Niš)

Bolešljiv sam. Sve se plaća što se tiče lekara i kada na recept dobiješ. Sve

mora da platiš i šta čoveku ostane za život, samo konopac da uzme, da se obesim, ništa drugo. (učesnik, Užice)

Otac mi prima penziju od 13.000, šta ću ja sa tih 13.000? Da njemu kupim lekove i meni, samo 5.000 do 6.000 su naši lekovi. (učesnica, Niš)

Većina učesnika/ca iz Užica i Zaječara su korisnici narodnih kuhinja. U odnosu na ranije godine primećuje se smanjenje pomoći, kako u namirnicama tako i sredstvima za higijenu. Učesnici/ce smatraju da bi im mnogo više odgovaralo da dobijaju namirnice i sami pripremaju hranu, a jedan od razloga je i izbegavanje stigme.

Ni oni nemaju (Crveni krst, op.aut.), pre je bilo i subotom smo dobijali, sada nema. Nekada smo iz Crvenog krsta dobijali i zejtin i prašak i higijenu, sve što su imali dok je bio pun magacin oni su davali, sada nemaju, odakle će da nam daju. Nas je mnogo na toj kuhinji, imamo dve (kuhinje, op.aut.), nas je puno, ja se čudim kako oni sa nama izlaze na kraj. (učesnica, Zaječar)

Kada dođu deca iz škole, treba da jedu. Ideš sa kofom, čekaš da dobiješ leba i hranu, muka je velika. (učesnik, Zaječar)

Mi u Kotlujevcu na ulicu primamo hranu. Gospode Bože pa to je blam za grad, blam za čovečanstvo, za ljudstvo, nasred ulice. (učesnica, Zaječar)

Imamo hleb i kuvanu hranu. Naš grad treba nama da obezbedi pasulj, brašno, neka meni daju, mi ćemo sami da pečemo hleb. A oni ne, oni nama daju da jedemo od ponedeljka do petka, a gde je subota i nedelja. (učesnica, Zaječar)

Učesnici imaju različita iskustva sa javnim prevozom u tri lokalne samouprave. Na teritoriji grada Zaječara obezbeđen je besplatan prevoz za sve građane i učesnici su zadovoljni. U Užicu za korisnike NSP koji žive u selu Crveni krst obezbeđuje mesečne karte dok gradski prevoz treba da plate. Učesnici koji žive u selima u okolini Niša nezadovoljni su prevozom zbog preskupih karata i malog broja polazaka. Nepriuštivost javnog prevoza dovodi do nemogućnosti ostvarivanja prava na obrazovanje.

Karta do Niša je 600 dinara, a do Merošine 270 dinara. Prevoz ide tri puta dnevno, nema subotom i nedeljom. (učesnica, Niš)

Ima roditelja koji su ispisali svoje dete iz škole jer imaju 12.000 dinara socijalno, a treba četiri člana da prehrani. Tom detetu treba svaki mesec da se plati 10.000 i više dinara i ona je ispisala svoje dete. (učesnik, Niš)

Iako je većina učesnika/ca nezaposlena veoma mali broj koristi usluge službe za zapošljavanje uz istovremeno iskazivanje nezadovoljstva.

Ja sam preko 20 godina na birou bila, ni jednom me nisu pozvali sa elektrotehničkom strukom. (učesnica, Niš)

Što se tiče biroa, isto ništa, samo da se na njega vodimo da bi mogli to materijalno da primamo, a sad kažu da zapošljavaju, sada će mene u 45 godina da zaposle, a gde su od 1995. godine od kada se ja vodim na biro. Do dana današnjeg oni mi nisu našli posao. E sad ako ne odemo ili zaboravimo da se javimo, oni nas odjave i skidaju nas sa materijalnog jer nismo se javili. (učesnica, Zaječar)

Socijalni kapital

Sve učesnike karakteriše nizak nivo socijalnog kapitala. Identifikovane su veze unutar uže i šire porodice i ukoliko učesnici dobijaju podršku i pomoć od nekoga to su isključivo članovi porodice (deca i roditelji). Ukoliko nemaju članove porodice, jedini oslonac su nevladine organizacije ili ustanove socijalne zaštite. Samo jedna učesnica je navela prijateljice kao osobe na koje može da se osloni dok ostali smatraju da su im prijatelji okrenuli leđa zbog situacije u kojoj se nalaze. Nedavni gubitak supružnika ima uticaja ne samo na umanjenje socijalnog kapitala već i na gubitak finansijskih resursa.

Ja mogu da se oslonim samo na Ženski centar Užice i na centar za socialni rad, jedino na njih inače svi su mi u Bosni i Hercegovini. Ne mogu ništa, čak ni da ih vidim čak ni da ih čujem. (učesnica, Užice)

Mogu da se oslonim na Centar za socijalni rad jedino. Nemam nigde nikoga, izgubio sam rođenu sestru, izgubio sam oca, izgubio sam majku, živim sam, jedino na Centar. (učesnik, Užice)

Ima prijatelja i rođaka, kad imaš novca, ovako ne. (učesnik, Užice).

Do nedavno sam živela sa suprugom, ali sada skoro je preminuo, tako da smo još uvek pod stresom. Inače ne radim. On je radio, nekoliko poslova je radio, i primali smo tu neku socijalnu pomoć, a sada ne. (učesnica, Niš)

Suprug je bio taj koji je radio, umro je na početku epidemije. Ne znam da li da pričam šta se tu izdešavalo ili ne, ostala sam sa maloletnim detetom, bez zaposlenja. Dobili smo tu porodičnu penziju, dali su nam 12.000 dinara. (učesnica, Niš)

Stanovanje

U pogledu stanovanja većina učesnika živi u stanu/kući koji su u vlasništvu porodice, četiri učesnice su podstanarke, dve žive u socijalnim stanovima, a jedna je beskućnica. Uslove stanovanja procenjuje kao nezadovoljavajuće blizu polovine učesnika, a ostali kao zadovoljavajuće.

Životne strategije

Dominantna strategija načina života korisnika NSP je preživljavanje, budući da se oslanjaju isključivo na socijalnu pomoć, a zbog oskudnih ljudskih, socijalnih i fizičkih resursa nemaju mogućnost da prevladaju nepovoljnu životnu situaciju. Na pitanje kako njihovo domaćinstvo sastavlja kraj sa krajem odgovor je: veoma teško (14) i teško (11). Procenjuju da bi za pristojan život njihovog domaćinstva trebalo od dva do sedam puta više sredstava od onih kojima trenutno raspolažu. Procena potrebnih prihoda za pristojan život domaćinstva kreće se u rasponu od 20.000 do 160.000 dinara pri čemu čak 19 učesnika smatra da su za pristojan život dovoljni prihodi do 60.000 dinara. Navedeno možemo objasniti prilagođavanjem nepovoljnim okolnostima u kojima žive (siromaštvu) zbog čega dolazi do potcenjivanja iznosa sredstava potrebnih za dostojanstven život domaćinstva.¹²

Ključne prepreke za poboljšanje životnog standarda svog domaćinstva učesnici vide u nedostatku novca, nedostatku posla, bolesti. Učesnici procenjuju da je za uklanjanje prepreka i poboljšanje životnog standarda njihovom domaćinstvu na prvom mestu potrebno više finansijskih sredstava. Ukazuju na vezu finansijskih resursa i ostalih resursa, pre svega zdravlja.

Pa bez para drva ne možeš da kupiš, hranu ne možeš da kupiš, stan ne možeš da platiš, struju ne možeš da platiš. Struju nisi platio, isključe, znači sedi u mraku. (učesnica, Zaječar)

Ako imaš novac lećićeš se, ako nemaš nećeš. (učesnica, Niš)

Novac je uslov za sve, sve ostalo je iluzija. Neko je rekao, zdravlje je najvažnije, ali to zdravlje se kupuje na pijaci, hrana, a seljak na pijaci neće da vam da bez para, znači opet se vrtimo u začaranom krugu nažalost. (učesnik, Niš)

U odnosu na prethodnu godinu većina učesnika/ca procenjuje da živi gore te da im je nizak životni standard dodatno urušen. Ključni razlog za to su poskupljenja hrane, ogreva i komunalnih usluga.

Gora je, gora je da ne može biti gore u životu mome. Ne znam šta da kažem, sve je skupo, sve poskupljava sve više i više. Ne može da se opstane. (učesnik, Užice)

Niko nema pare da nam kupi ogrev, ni opština, ni centar, ni Crveni krst, ja sa 30.000 dinara mesečno, primam materijalno i dečije i školujem troje dece, imam jedno dete koje je preko 40% izgubilo vid, imam ćerku, sina i unuča koje školujem. Gde ja prvo da upotrebim tih 30.000 dinara, za šta prvo? Tako da ja uzmem ručnu testeru, šuma iza mene i seci, pa kada odem u zatvor bar ću tamo da se smirim. (učesnica, Zaječar)

¹² Fenomen poznat kao pristrasnost smanjivanja. Videti više u Ravallion, M. (2012), Poor, or just feeling poor? On using subjective data in measuring poverty, World Bank Policy Research Paper No. 5968.

Institucije (na nacionalnom i lokalnom nivou) i postojeće politike imaju najveći uticaj na životni standard najugroženije grupe stanovništva. Nizak iznos socijalne pomoći, imovinski kriterijumi koji eliminišu iz prava na socijalnu pomoć za osobe bez ikakvih prihoda, prekid u isplati socijalne pomoći za radno sposobne bez sagledavanja njihovog zdravstvenog stanja, samo su neki od faktora koje učesnici vide kao smetnje za poboljšanje životnog standarda. Ilustrativan je slučaj jednog učesnika (muškarac, star 56 godina, nezaposlen 16 godina) koji je zbog zdravstvenih problema (psihičkih i fizičkih) prouzrokovanih boravkom na ratištu odlazi na procenu radne sposobnosti i dobija ocenu 1. stepena uz obrazloženje da ne sme da radi fizičke poslove. Za sistem socijalne zaštite on je radno sposoban bez obzira na to što zbog dugotrajne nezaposlenosti njegove mogućnosti zapošljavanja na nemanuelnim poslovima su bezizgledne.

Da li je ministarka koja se bavi socijalnom pomoći uzela papir i napisala za jednog čoveka koji je socijalni slučaj, kao što smo mi ovde, treba to i to. Ma jok, nego se samo izračuna po nekom koeficijentu i sve to nema blage veze sa računanjem i taj koji računa ne zna da računa. Ako je izračunao na primer da treba 20.000 mesečno za nekog socijalnog slučaja, pa zašto mu ne date te pare, nego dajete 9.000 dinara, pa šta će taj sa 9.000 dinara gde su onih 11.000, kod koga? (učesnik, Niš)

Mi se svi stvarno svodimo na nevladine organizacije koje svojim projektima nekako dotiraju, ali to nije rešenje. Na zapadu se zna, socijalni status kad dobijete oslobođeni ste plaćanja struje, grejanja, stanarine. Dobijate određenu nadoknadu koja omogućava da na neki način preživite. A ovde šta, devet meseci primate nešto što je ispod svakog nivoa, a onda šest meseci ništa. (učesnik, Niš)

Učesnici smatraju da država i njene institucije treba da donesu izmene zakona kojima će se socijalno ugroženima obezbediti veći iznos pomoći, obezbediti besplatna zdravstvena zaštita, ukinuti prekid u isplati socijalne pomoći, obezbediti socijalni stanovi za beskućnike.

Jedino rešenje je izmena zakonske regulative koja bi trebala da počne od ovih tribina, sastanaka, pa do predloga Vladi, da se na osnovu toga izmeni zakon o zdravstvenom osiguranju za socijalne slučajeve, zakona za novčanu nadoknadu, za zbrinjavanje... (učesnik, Niš)

Da se ovo pretrese gde god je prazno, opštinska kuća ili stan. Oni ne znaju ni gde to postoji, a beskućnika kao ja, dosta. (učesnica, Užice)

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Finansijski resursi su ključna determinanta strategija kojima se nastoje prevladati životne teškoće. Kod korisnika novčane socijalne pomoći život predstavlja svakodnevnu borbu u prvom redu zbog toga što su iznosi pomoći toliko mali da njihova domaćinstva ne mogu da zadovolje ni osnovne egzistencijalne potrebe. Međutim, strategija preživljavanja domaćinstva je prisutna i kod dve petine samohranih majki i starijih te kod jedne petine roditelja koji žive sa supružnicima. Oskudni finansijski resursi praćeni su niskim nivoom ljudskih potencijala (narušeno zdravlje, nezaposlenost) i socijalnog kapitala (usmerenost na članove porodice koji i sami nemaju dovoljno sredstava). Ostala domaćinstva koriste strategiju prevladavanja pokušavajući da se snađu, ali procenjuju da nema puno izgleda da će im u budućnosti biti bolje, a u tome im prvenstveno pomažu ljudski potencijali koje poseduju (dodatni poslovi) i socijalni kapital (pomoć roditelja ili dece). Resursi zajednice po proceni većine učesnika/ca ne pružaju dovoljnu podršku za unapređenje života, a to se pre svega odnosi na zdravstvenu zaštitu i nedostatak usluga u zajednici za decu, osobe sa invaliditetom i starije.

Institucije na nacionalnom i lokalnom nivou kao i postojeće politike smatraju se najodgovornijim za životni standard stanovništva. Nizak iznos socijalne pomoći, imovinski kriterijumi koji eliminišu iz prava na socijalnu pomoć osobe bez ikakvih prihoda, prekid u isplati socijalne pomoći za radno sposobne, nizak iznos dečijeg dodatka, male penzije, nekompetentnost zaposlenih u pojedinim institucijama, odsustvo vladavine prava, samo su neki od faktora koje učesnici vide kao smetnje za poboljšanje životnog standarda.

Na osnovu nalaza sprovedenog istraživanja, a u cilju otklanjanja manjkavosti politika i institucija na nacionalnom i lokalnom nivou, formulisane su sledeće preporuke:

1. Ukidanje imovinskih kriterijuma prilikom odlučivanja o pravu na socijalnu pomoć i dečiji dodatak budući da postoje načini da se utvrde prihodi od imovine.
2. Povećanje iznosa novčane socijalne pomoći tako da bude na nivou adekvatnog minimalnog prihoda koji omogućava dostojanstven život, uz ukidanje prekida u isplati novčane socijalne pomoći za radno sposobne korisnike/ce.
3. Unapređenje programa dečijeg dodatka podizanjem dohodovnog cenzusa i povećanjem iznosa dečijeg dodatka tako da omogući zadovoljavanje potreba deteta.

4. Definisanje samostalnih staratelja/ki (roditelja koji samostalno vrše roditeljsko pravo) kako bi mogli da uživaju ista/slična prava kao samohrani roditelji.
5. Osnivanje alimentacionog fonda kako bi se otklonili problemi zbog neisplaćivanja ili neredovnog isplaćivanja izdržavanja za dete od strane jednog roditelja.
6. Unapređenje sistema zdravstvene zaštite kako bi se povećala dostupnost i kvalitet usluga za pripadnike ranjivih grupa.
7. Izmena poreskih propisa uvođenjem neoporezivih cenzusa za svakog izdržavanog člana porodice i ukidanje poreza na dodatu vrednost za dečiju odeću i školske udžbenike.
8. Razvijanje usluga u zajednici u skladu sa potrebama građana/ki (usluge brige o deci, usluge za starije, usluge za osobe sa invaliditetom) i povećanje novčanih transfera lokalnim samoupravama.
9. Razvijanje programa socijalnog stanovanja u lokalnim zajednicama kako bi se unapredili uslovi života za sve koji žive u neodgovarajućim/nesigurnim uslovima uključujući žene žrtve porodičnog nasilja.

ANEKS

Tabela 2. Sociodemografske karakteristike učesnika

	STAROST			OBRAZOVANJE			RADNI STATUS			
	24-40	41-50	51-60	osnovna škola	srednja škola	viša i visoka škola	zaposlen u javnom sektoru	zaposlen u privatnom sektoru	nezaposlen/a	nešto drugo
MUŠKO	1	5	1	1	3	3	3	4	-	-
ŽENSKO	2	9	6	3	7	7	3	2	9	3
UKUPNO	3	14	7	4	10	10	6	6	9	3

Tabela 3. Struktura domaćinstava prema broju članova i broju maloletne dece

BROJ ČLANOVA DOMAĆINSTVA	BROJ MALOLETNE DECE					UKUPNO DOMAĆINSTAVA
	1	2	3	4	5	
3	2					2
4		11	1			12
5		3	3			6
6		1		2		3
9					1	1
UKUPNO	2	15	4	2	1	24

Tabela 4. Sociodemografske karakteristike učesnika

	STAROST				OBRAZOVANJE				MESTO	
	56-64	65-70	71-80	81 i više	bez osnovne škole	osnovna škola	srednja škola	viša i visoka škola	grad	selo
MUŠKO	6	13	4	4	2	5	16	4	17	10
ŽENSKO	1	6	5		1	5	6		11	1
UKUPNO	7	19	9	4	3	10	22	4	28	11

Tabela 5. Sociodemografske karakteristike učesnika

	GODINE				OBRAZOVANJE				RADNI STATUS		
	33-49	50-59	60-69	70 i više	bez osnovne škole	osnovna škola	srednja škola	viša i visoka škola	radi na crno	nezaposlen/a	nešto drugo
MUŠKO	2	4	4		1	4	3	2	0	6	3
ŽENSKO	5	7	3	1	4	8	3	1	1	13	2
UKUPNO	7	11	7	1	5	12	6	3	1	19	5

Tabela 6. Struktura domaćinstava prema broju članova, broju dece i tipu naselja

BROJ ČLANOVA DOMAĆINSTVA	BROJ MALOLETNE DECE							NASELJE		UKUPNO DOMAĆINSTAVA
	bez dece	1	2	3	5	7	8	grad	selo	
1	5							5	0	5
2	5	2						6	1	6
3	1	1	1					2	1	2
4	2	1	2					3	2	3
5	1	1						1	1	1
6				1	1			1	1	1
12						1		1	0	1
13							1	1	0	1
UKUPNO	14	5	3	1	1	1	1	20	6	20

Agencija UN za izbeglice u Srbiji (UNHCR)

U okviru projekta i u skladu sa projektnim zadatkom i metodološkim okvirom, Agencija Ujedinjenih nacija za izbeglice (UNHCR) sprovela je fokus grupe sa izbeglicama, tražiocima azila, interno raseljenim i licima u riziku od apatridije, a koji predstavljaju nekoliko društvenih grupa koje su među najranjivijim.

Rezultati grupnih intervjuja

Izbeglice i tražioci azila

Interno raseljene osobe i ljudi
u riziku od apatridije

Izbeglice i tražioci azila

Sociodemografske karakteristike učesnika i struktura domaćinstva

Na fokus grupi u Beogradu učestvovalo je ukupno šest učesnika, iz Irana, Burundija, Indije i Ukrajine. Jedan učesnik je u starosnoj grupi od 19 do 29 godina, dvoje od 29 do 39, jedan u starosnoj grupi 40 do 47 godina, a dvoje od 59 naviše. Većina učesnika ima visoko obrazovanje (5), jedan srednje obrazovanje. U pogledu radnog statusa, jedna osoba je u penziji, a petoro je nezaposlenih.

U pogledu strukture domaćinstava, najbrojnija su četvoročlana i domaćinstvo sa jednim članom (po 2), jedno domaćinstvo je dvočlano, jedno petočlano. U urbanim sredinama živi većina učesnika (4), a na selu dva.

Finansijski resursi

Učesnica koja je u penziji je navela mesečne prihode od 40.000 dinara, dok ostali učesnici nemaju prihode. Pojedini su naveli da imaju podršku porodice ili ušteđevinu. Svi učesnici imaju teškoće da prihodima sastave kraj sa krajem, uz sledeće procene: veoma teško (2), sa manjim teškoćama (4). Sa manje hrane nego što im je potrebno raspolazu dva domaćinstva.

Da bi njihovo domaćinstvo bolje živelo, svi učesnici navode da su potrebni odgovarajući lični identifikacioni dokumenti, pristup računima u banci, kao i podizanje svesti poslodavaca o mogućnostima zapošljavanja izbeglica i tražilaca azila. Osim toga, navode da je važno da različite institucije imaju isti nivo informacija o pravima izbeglica i tražilaca azila u Srbiji.

Ljudski potencijal

Svi učesnici imaju kvalifikacije, pri čemu ih je jedan stekao srednjoškolskim obrazovanjem, a petoro su završili visoko obrazovanje. Nezaposleni ističu da su za pronalaženje posla ključni obuka o traženju posla, trening za stručno osposobljavanje, kao i prevazilaženje jezičkih barijera i znanje srpskog jezika. Naglašavaju da period za izdavanje radnih dozvola za izbeglice i tražioce azila treba da bude kraći, kao i da je važno podići svest poslodavaca o mogućnostima zapošljavanja izbeglica i tražilaca azila. Većina njih su spremni da rade poslove koji zahtevaju kvalifikacije niže od onih koje poseduju.

Poslove je moguće pronaći jedino uz ličnu preporuku. (učesnik iz Irana)

Nakon što sam zatražila azil, treba da prođe čak devet meseci da bih se prijavila za radnu dozvolu. To je izuzetno dug period, želela bih da ranije imam priliku da radim i pružim svoj doprinos. (učesnica iz Burundija)

Resursi zajednice

Usluge zajednice koje većina učesnika koristi su usluge zdravstvenih i obrazovnih institucija. Pojedini koriste i privatnu uslugu psihološke podrške. Dve učesnice navode da su se pri pristupu različitim uslugama susretale sa poteškoćama jer službenici različitih državnih institucija nemaju isti, odgovarajući nivo znanja o pravima izbeglica i tražilaca azila u Srbiji.

Većina učesnika potrebe za zdravstvenom zaštitom sebe i svoje dece procenjuje kao nezadovoljene (2) i delimično zadovoljene (1), dok jedan smatra da su u potpunosti zadovoljene. Dvoje nisu koristili ove usluge.

U domovima zdravlja ne znaju šta da rade sa izbeglicama iz Ukrajine. Pristup zdravstvenim uslugama je veoma težak ili nepostojeći, usluge prihvata moraju biti bolje. (učesnica iz Ukrajine)

Takođe, izbeglice i tražioci azila imaju poteškoća pri otvaranju računa u bankama, a i u pristupu drugim uslugama finansijskih institucija.

Računi u banci su meni i mojoj porodici zatvoreni. Zbog toga ne možemo da dobijamo finansijsku pomoć i platu. (učesnica iz Irana)

Učesnici su u najvećoj meri zadovoljni javnim prevozom. Dve učesnice iz Ukrajine imale su poteškoća u dobijanju mesečne kartice za prevoz. Pojedini učesnici navode da prevoz nije odgovarajući za osobe sa invaliditetom.

Stanovanje

Polovina učesnika živi u kolektivnom smeštaju, a polovina u privatnom, kao podstanar. Uslove stanovanja pet učesnika procenjuje kao zadovoljavajuće, a jedan kao nezadovoljavajuće.

Želela bih da iz centra za azil pređem u privatni smeštaj, međutim imam poteškoća sa pronalaženjem stana za iznajmljivanje, zbog naglo povišene cena, a susretala sam se i sa diskriminacijom na osnovu mog etničkog porekla. Znam i druge izbeglice koji zbog diskriminacije nisu mogli da iznajme stan. Često nas pitaju ko smo i zašto smo u Srbiji. (učesnica iz Burundija)

Životne strategije

Učesnici koji imaju prihode procenjuju da bi za pristojan život njihovog domaćinstva prihodi trebalo da budu bar duplo veći od sredstava kojima trenutno raspolažu. Procena potrebnih prihoda za pristojan život domaćinstva kreće se u rasponu od 50.000 do 100.000 dinara.

Svi učesnici navode da u životu mogu da se oslone na porodicu i prijatelje. Kažu da dobijaju legalnu, psihološku i podršku za integraciju od međunarodnih i lokalnih organizacija. Dve učesnice navode da žive lošije u odnosu na prethodnu godinu, a troje njih kažu da žive bolje.

Živimo lošije, jer smo postale izbeglice i pod stresom smo zbog rata i nesigurnosti. Nekad smo bile zaposlene, sada nismo. (učesnica iz Ukrajine)

Živimo bolje, jer bolje pričamo srpski jezik, pronašli smo bezbednost u Srbiji, dobili lekarski tretman, neki od nas su uspeali i da se zaposle. (učesnica iz Irana)

Ključne prepreke za poboljšanje životnog standarda svog domaćinstva učesnice vide u: neodgovarajućim ličnim identifikacionim dokumentima, ograničenoj slobodi kretanja zbog nemogućnosti dobijanja putnih dokumenata, dugom čekanju na mogućnost dobijanja radne dozvole (devet meseci za tražioce azila), dugačkom postupku azila.

Njihove živote teškim čini i njihova situacija – neočekivano raseljenje, traumatična iskustva i psihološka retraumatizacija. Navode da njihove živote boljim čini legalni boravak u Srbiji, učenje i znanje srpskog jezika i mogućnost da se oslone na sebe.

Budući da se većina prepreka koje su navele učesnice odnosi na nadležnost države i njenih institucija, predlozi za mere koje treba da unaprede životni standard izbeglica i tražilaca azila idu u smeru otklanjanja postojećih nedostataka:

- Omogućiti izbeglicama i tražiocima azila u Srbiji korišćenje biometrijskih identifikacionih dokumenta (uključujući putničke dokumente), kako bi njihov pristup pravima i uslugama bio poboljšan, kao i njihova integracija u Republici Srbiji. Pošto njihove lične karte trenutno nisu široko prepoznate, pristup uslugama je otežan.
- Poboljšati i/ili obezbediti neometan pristup zdravstvenim i uslugama socijalne zaštite za sve izbeglice i tražioce azila u Srbiji, uključujući one sa privremenom zaštitom, kako bi se doprinelo njihovoj dobrobiti i omogućio pristup pravima.
- Omogućiti efikasne i razumljive procedure za pristup socijalnoj zaštiti i pomoći za izbeglice i tražioce azila, kako bi se sprečilo njihovo oklevanje i/ili isključenost u korišćenju ovih prava. Procedure su često spore i otežane, utičući na odustajanje od pristupa uslugama.
- Sve relevantne državne institucije Republike Srbije, uključujući one povezane sa pružanjem socijalne zaštite i pomoći, treba da imaju odgovarajuće znanje i informacije o pravima i obavezama izbeglica i tražilaca azila u Srbiji, u skladu sa domaćim zakonodavstvom, i da u skladu s istim postupaju.
- Prisilno raseljene osobe treba da imaju neometan pristup finansijskim proizvodima i uslugama uključujući otvaranje platnih računa u bankama, kako bi se omogućila njihova inkluzija.

Interno raseljene osobe i ljudi u riziku od apatridije

Sociodemografske karakteristike učesnica i struktura domaćinstva

Na fokus grupi u Nišu učestvovalo je ukupno 5 učesnika, interno raseljenih sa Kosova i Metohije. Jedan učesnik je u starosnoj grupi od 29 do 39 godina, troje u u starosnoj grupi 40 do 47 godina, i jedan od 59 naviše. Većina učesnika ima osnovno obrazovanje (4), jedan srednje obrazovanje. U pogledu radnog statusa, troje učesnika rade „na crno“, jedan je zaposlen i jedan nezaposlen.

U pogledu strukture domaćinstava, najbrojnija su petočlana i četvoročlana (po 2), a jedno domaćinstvo je sa dva člana. Svi učesnici žive u urbanim sredinama.

Finansijski resursi

Učesnik zaposlen u privatnom sektoru je naveo mesečne prihode od 60.000 dinara, učesnici koji povremeno rade „na crno“ 35.000, 38.000 i 50.000 dinara. Pored toga, korisnici su i novčane socijalne pomoći. Nezaposleni učesnik naveo je mesečne prihode od 18.000 dinara.

Moj glavni izvor prihoda je novčana socijalna pomoć. Ne bih mogao da izdržavam porodicu da mi povremeno rođaci iz inostranstva ne pošalju novac. (učesnik, Niš)

Jedan učesnik je naveo da mu nedostaje da reši svoje stambene potrebe, a učesnica je navela da joj je potrebno mnogo više finansijskih sredstava kako bi mogla da školuje svoju decu.

Svi učesnici imaju teškoće da prihodima sastave kraj sa krajem uz sledeće procene: veoma teško (3), teško (1) sa manjim teškoćama (1). Sa manje hrane nego što im je potrebno raspolaže jedno domaćinstvo. Da bi njihovo domaćinstvo bolje živelo, svi učesnici navode da su potrebna mnogo veća primanja, odnosno plaćeniji poslovi, kreiranje novih radnih mesta. Dvoje učesnika reklo je da je neophodno povećati socijalna davanja za one koji nisu sposobni za rad.

Potrebno je povećati iznos dečijeg dodatka kako bi moja deca mogla da se školuju i kako se u školi ne bi razlikovala od ostalih. (učesnica, Niš)

Ljudski potencijal

Učesnici imaju kvalifikacije, pri čemu ih je jedan stekao srednjoškolskim obrazovanjem, a petoro su završili osnovno obrazovanje. Ipak, troje učesnika reklo je da nemaju nikakve kvalifikacije za poslove. Dvoje učesnika je reklo je da su im stečene kvalifikacije pomogle da pronađu posao, jedan je uspeo i da pronađe posao u struci. Jedan učesnik smatrao je da je za pronalazak boljeg posla potrebno biti član vladajuće političke stranke.

Resursi zajednice

Svi učesnici naveli su da koriste usluge doma zdravlja, troje učesnika dodalo je službu za zapošljavanje i centar za socijalni rad, jedna učesnica pored doma zdravlja navela je i školu. Jedan učesnik rekao je da mu nisu dostupne pojedine zdravstvene usluge (pregledi, intervencije), već dugo čeka na njih. Ostali učesnici nisu imali odgovor na ovo pitanje.

Većina učesnika potrebe za zdravstvenom zaštitom sebe i svoje dece procenjuje kao delimično zadovoljene (3) dok po jedan smatra da su nezadovoljene, odnosno u potpunosti zadovoljene.

Svi učesnici naveli su da koriste javni prevoz. Dvoje učesnika reklo je da je potrebno uvesti dodatne polaske, a jedna učesnica da su mesečne karte prilično skupe (njen sin putuje autobusom do škole). Ostali učesnici nisu imali nikakvo mišljenje.

Troje učesnika smatra je da razlike između muškaraca i žena u korišćenju usluga ne postoje. Jedan učesnik rekao je da postoje ali nije naveo zašto, dok je jedna učesnica navela da razlike postoje.

Ženama mnogo teže da ostvare pojedine usluge jer su žene Romkinje dodatno diskriminisanе. Bil sam diskriminisanа od strane službenika Centra za socijalni rad, a bila mi je potrebna samo informacija. (učesnica, Niš)

Stanovanje

Dvoje učesnika reklo je da stanuje u sopstvenoj kući, jedan u iznajmljenoj kući, jedan je rekao da trenutno stanuje u kući svojih roditelja. Troje učesnika navelo je da su uslovi stanovanja nezadovoljavajući, a dvoje zadovoljavajući.

Životne strategije

Učesnici koji imaju prihode procenjuju da bi za pristojan život njihovog domaćinstva prihodi trebalo da budu bar tri puta veći od sredstava kojima trenutno raspolaze. Procena potrebnih prihoda za pristojan život domaćinstva kreće se u rasponu od 50.000 do 200.000 dinara.

Dvoje učesnika reklo je da im podršku pružaju roditelji, kako finansijsku tako i svaki drugi vid podrške, dok su ostali učesnici naveli da nemaju ničiju podršku i da se sami snalaze. Jedan učesnik rekao je da živi bolje u odnosu na prethodu jer je ove godine uspeo da se zaposli. Ostali učesnici rekli su da žive lošije, navodeći kao razloge sve veće cene, a male prihode.

Svi učesnici su naveli da smatraju da se njihovo domaćinstvo nalazi na poslednja tri mesta na „merdevinama“ – dva učesnika smatraju da je njihovo domaćinstvo na poslednjoj letvici, dva na preposlednjoj, a jedan na trećoj letvici posmatrano od dna merdevina. Ključne prepreke za poboljšanje standarda svog domaćinstva učesnice vide u nedostatku radnih mesta, niskim primanjima, kao i niskim socijalnim davanjima za one koji nisu sposobni za rad.

Budući da se većina navedenih prepreka odnosi na nadležnost države i njenih institucija, predlozi za mere koje treba da unaprede životni standard interno raseljenih i lice u riziku od apatridije idu u smeru otklanjanja postojećih nedostataka:

- Povećati obuhvat i unaprediti adekvatnost socijalnih davanja, posebno novčane socijalne pomoći.
- Povećati obuhvat i iznos materijalnih davanja za porodice sa decom školskog uzrasta, naročito iznos dečjeg dodatka.
- Prikupiti podatke o kapacitetima lokalnih samouprava u pogledu zadovoljenja stambenih potreba najugroženijih porodica i istražiti modele stambene podrške koji se mogu primeniti na specifične grupe najugroženijih građana, uključujući interno raseljena lica, porodice sa decom, Romkinje itd.
- Kreirati programe obuka i (pre)kvalifikacije namenjenih i prilagođenih potrebama ranjivih i socijalno ugroženih građana.
- Kreirati mere (poput afirmativnih mera kod obrazovanja) kako bi se podstaklo zapošljavanje Roma i Romkinja, a naročito Roma koji su IRL.

- Visinu minimalne zarade usklađivati sa realnim troškovima života u skladu sa računicom plate za život.
- Ne računavati prihode od sezonskog rada prilikom obračuna prihoda u postupku ostvarivanja prava na novčanu socijalnu pomoć.
- Održavanje obuka na temu antidiskriminacionih propisa zaposlenima u centrima za socijalni rad.
- Omogućiti ostvarivanje prava na besplatan prevoz za učenike osnovnih i srednjih škola i studente iz ranjivih grupa, uključujući i adekvatnijim informisanjem o načinu ostvarivanja ovog prava u jedinicama lokalne samouprave u kojima je takva mogućnost već predviđena i ne uslovljavati ostvarivanje ovog prava prijavom prebivališta, kako interno raseljena lica ne bi ostala isključena.
- Unaprediti ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu za ranjive grupe.